

120

SYMPOSION

SYMPOSION

REVISTĂ DE CULTURĂ

Apare cu concursul D-lui Prof. univ. CORIOLAN TĂTARU, Rezident Regal

Inregistrată la Tribunalul Cluj sub No. 115/1938

APARE BIMESTRIAL

Abonament anual	Lei 180
Pentru autorități, instituții și în străinătate	Lei 300
Pentru preoți, învățători și studenți	Lei 140
Abonament de susținere	Lei 2000

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Toate manuscrisele se examinează de
cenaclul „Symposion“. Manuscrisele ne-
publicate se păstrează în arhiva revistei.

Cărțile și revistele se trimit pe adresa redacției.

Redacția și Administrația: Cluj, Str. Iuliu Maniu 39

SYMPOSION

Redactori:

ANDREI PORA

N. GĂGESCU

Gruparea revistei

C. S. Anderco, Leontin Brudaşcu, Vasile Copilu-Cheatră, Ion Georgescu, Victor Iancu, Dumitru Isac, Traian Morariu, † Ion Moldoveanu, Petronela Şandru-Negoşanu, Gheorghe Pavelescu, Eugen Pora, Horia Stanca, Radu Stanca, Augustin Tătaru, Alexandru Tohăneanu, Tit Liviu Valea.

ANUL II. Nr. 6.

DECEMBRIE 1939

Eos ducând cadavrul fiului său, Memnon

Planul corelativ al existenței și valorii

de N. Găgescu.

Permanența acestei probleme, în filosofie, constituie o consecvență preocupare a gândirii filosofice pe planul existențial.

Pe acest plan, permanent actual, s'au ridicat și năruit sisteme de gândire. Un efort mintal din care lumea filosofilor n'a eșit nici învinsă, nici învingătoare. Cu toate acestea nu descoperim o poziție staționară de echilibru sau de resemnare, deoarece planul existențial ia alte forme, iar problema existenței va continua să rămână un semn de întrebare pentru toate mințile, dela gândirea simplistă-naivă, până la cea mai adâncă reflecție filosofică.

Planul existențial este comun tuturor; pozițiile fiecăruia pe acest plan, nu numai că sunt deosebite, dar și continuă să se deosebească, așa că nu putem urmări o înlănțuire organică a sistemelor, care prin contribuția lor să aducă o lumină completă în această problemă. Nu găsim un paralelism în sistemele de gândire filosofică, așa cum se întâmplă în știință și cu atât mai puțin o înlănțuire prin adăogare. Contribuția în filosofie (după cum afirmă Dl Rădulescu Motru) este ca o lumină fulgerătoare, care orbește pe cei prezenți și aruncă umbră asupra trecutului. În cazul acesta atât gândirea suferă o deplasare de pe un plan pe altul cât și noțiunile cu care operează, luând sensuri adecvate acestei gândiri.

Pendularea sistemelor filosofice pe planul existențial s'a făcut în sensul cosmologic-metafizic, existența luând formă transcendentă, superioară și ireductibilă, sau forma imanentă, confundându-se în cazul acesta cu însăși realitatea empirică. În sensul epistemologic, pendulația s'a făcut pe aceeași linie de transcendență-imanență, având ca punct de intersecție a planurilor de mișcare, conștiința.

Între aceste puncte se cuprind coordonatele gândirii existențiale, care au determinat variatele configurații de sisteme filosofice.

Dacă planul existențial, după cum am văzut, a rămas permanent același, gândirea filosofică a oscilat în variate sensuri. Faptul acesta ne face să înțelegem de ce în cursul filosofiei, găsim un anumit fel de a gândi cu un sens propriu, care face să se deosebească de alte modalități de gândire.

Astfel în *filosofia greacă existența și valoarea erau în raport de coincidență*¹⁾. Minte era constrânsă să gândească, una în funcție de cealaltă. Aceeași constatare, bine înțeles pe un plan inferior, o putem face și astăzi, atunci când e vorba de gândirea comună, simplistă. Pentru acest fel de a gândi, un lucru există în măsura în care el are valoare; valoarea fiind măsura subiectivă a existenței.

Raportul acesta de coincidență, existență-valoare, este mai mult decât o legătură cauzală. În raportul cauzal deosebim totdeauna cauza de efect, pe când în raportul de coincidență termenii se acopereau complet.

Despre acest fel de a gândi, ne putem da și mai bine seama atunci când e vorba de sensul gândirii platoniciene. Existența în această concepție este substanța gradată de valoare. Substanța este ideia sau lumea ideilor, ea fiind singura lume reală și generală, pe când lumea sensibilă reprezintă forma difuză și individuală a existenței; este ceea ce am numi sub o formă metaforică, umbra ideilor. Dela maximul absolut și general, (ideia) această existență coboară degradându-se spre relativul individual.

În prima formă, existența este transsubiectivă și substanțializată, rezultat al rațiunii noastre; valoarea atinge aceeași înălțime în puritate prin desubiectivare. A doua formă a existenței se prezintă subiectivă, individuală și relativă, ca un rezultat al simțurilor înșelătoare; valoarea ei fiind în acest caz degradată de lumea subiectivă.

Distanța dela prima existență — *transsubiectivă*, la a doua — *subiectivă*, este gradată prin raportul de coincidență, existență-valoare. Această gradare are ca indice funcțional valoarea. Ea face să deosebim diferite grade de existență, îndeplinind astfel rolul unui termometru, dacă s'ar admite această comparație, care măsoară în cazul nostru gradul de existență. La această măsură raportul de coincidență este evident.

¹⁾ Tučor Vianu — Curs de estetică generală 1928.

De aici desprindem, nu numai felul de gândire platonician, ci și interesul deosebit în această filosofie de a descoperi realitatea consistentă-existentă, care se ascunde sub realitatea aparentă, sensibilă. Ori între aceste două forme de existență, lumea ideilor pe de o parte și lumea sensibilă pe de alta, după cum s'a văzut, se stabileau distanțe, care nu puteau fi parcurse decât în mod gradat.

Cu timpul s'a produs un divorț între existență-valoare. Aceasta a cerut-o mai ales știința. Cercetările științifice întâmpinau prea multe greutăți, datorită tendinței de a subiectiva realitatea. Ori, s'a crezut că vinovată de această subiectivare este *valoarea*; și pentru a evita erorile care se strecurau în cercetările științifice s'a ajuns la această disociere, existență-valoare.

La acest divorț, filosofia n'a avut numai rolul de martoră. Avea și ea interesul, reclamat de anumite probleme filosofice, cum este de pildă teoria cunoașterii, de care se lega problema spațializării și localizării conștiinței. Aceasta a fost opera epistemologiei, care în dorința de a stabili ce este esențial în obiectul cunoașterii și ceace este secundar, a deosebit calități primare, care pot servi ca motive de gândire; și calități secundare subiective, care împiedică gândirea și posibilitatea de cunoaștere obiectivă a existenței.

Între aceste aspecte ale existenței, nu se descopereau relațiile existente între ele, ci se stabileau și adânceau distanțe.

Aceeaș distanță o urmărim în problema spațializării și localizării sufletului, care în mod inevitabil a dus la un dualism metodologic: suflet-corp, spirit-materie, calități primare-calități secundare.

Era natural ca acest dualism să stabilească distanțe și între existență-valoare.

Din această disociere știința în raport cu filosofia a avut numai de câștigat. Progresul însă a fost numai pe plan metodologic, deoarece omul de știință a ajuns să-și perfecționeze metoda de cercetare, ajungând astfel în contact direct cu realitatea, nesubiectivată de aprecierile tendențioase, care strecurau erori în câmpul de cercetare științifică.

Datorită acestui fapt, știința câștigă în prestigiu ajungând astfel la o autonomizare.

Progresul științific, rezultat din disocierea existență-valoare, a dus în acelaș timp și la o dehumanizare a vieții. Viața a devenit fără sens: în esență existența a devenit tragică prin operațiile

suferite în laborator. Dela forma ei generală și substanțială, existența nu apare de data aceasta fragmentată, atomizată, pregătită pentru laborator, unde totul se descompune și se compune. Și aici se uita un lucru, că *sinteza materiei, lucrului, existenței, nu este numai asociere sumară de elemente, ci este ceva mai mult*. Este în plus o calitate, care aparține în acelaș timp spiritului și materiei, dând astfel o unitate integrală elementelor componente.

Apa nu este numai O și H₂, ci este o sinteză, care cuprinde aceste elemente. Ori, această sinteză constituie realitatea, esența existenței.

Dacă în operațiile chimice, elementele la care s'a ajuns prin descompunere nu pot fi privite ca realități în sine, ci în raport de corelație cu celelalte elemente integrate, în sinteza realului, cu atât mai mult atomizarea sufletului, conștiinței, nu poate fi concepută decât ca un artificiu de gândire. Cu toate acestea, tendința de atomizare s'a resimțit și în domeniul psihologic. Sufletul, această mare clădire, era împărțit într'o sumă de compartimente, bine definite. Sursa de cunoaștere era senzația (Locke și Condillac...). Dela senzație se ajungea la formele psihice mai înalte, rezultate din jocul acestor elemente mecanice.

Asociaționismul ca rezultat al concepției *mecaniciste-atomiste* și în acelaș timp al disocierii *existență-valoare*, a fost o operație de descompunere exagerată. Modalitatea de cercetare a posibilității de cunoaștere prin compunere și descompunere a făcut din viață un capriciu al laboratorului, o viață fără viață. Cuțitul pentru disecat a pătruns prea adânc și în foarte multe părți.

În felul acesta viața ca și existența fără valoare a luat un sens tragic.

Acest tragism s'a resimțit adânc în special în artă. Pesimismul secolului al XIX reprezentat prin Leopardi și Paul Valery este rezultatul vieții create în laborator, un compus chimic al elementelor senzoriale, sumate în funcțiuni, cu etichete puse pe fiecare compartiment.

Gândirea mecanicistă și asociaționistă stăruie și astăzi. Criza culturală a timpului își înfige rădăcina în această concepție (gândire) care prin faptul atomizării și izolării existenței a dus la o trăire a vieții în mod fragmentar și artificial. Viața nu mai este un dat existențial cu o anumită valoare.

Operația metodologică de fragmentare și izolare a elemente-

lor realității, a creat distanțe în sânul aceleiași realități și în același timp între cultură și civilizație. Tehnica a depășit cu mult cultura. Este o situație pe care noi o trăim astăzi și aceasta este rezultatul disocierii între existență și valoare. Odată cu eliminarea valorii s'a înlăturat și posibilitatea de contact între diferitele părți ale existenței. Gândirea științifică a artificializat realitatea. Omul de știință s'a obișnuit să vadă și să trăiască aspecte ale realității, având totuși impresia că vede și trăiește totul.

Dacă din punct de vedere metodologic, și anume dacă prin analiză, omul de știință a avut putința să pătrundă în anumite obscurități ale existenței, descoperind aspecte noi, nu trebuia să se uite că aceste aspecte, care formau obiectul lui de cercetare și interpretare științifică, fac parte dintr'o mare realitate existențială. Mai mult, între aceste obiecte de cunoaștere este o înlănțuire stabilită printr'un complex de relații în strânsă dependență.

Fenomenele caracteristice anumitor realități, nu numai că se înlănțuiesc cu altele, dar toate pornesc și se întâlnesc în aceeași realitate generală și substanțială; aceasta este existența.

Din acest fapt real, desprindem o solidaritate în viața fenomenală a realității; iar planul acestei solidarități duce la o armonie între toate valorile existențiale.

Adâncirea unui aspect al existenței până dincolo de limitele îngrădite de autonomizare, ne duce la trăirea armonică a tuturor valorilor pe un plan nou și general, care nu este altceva decât forma superioară și pură a existenței în relație cu valoarea ei.

Dimpotrivă, dacă rămânem numai la aspectul tehnic al științei, moralei sau artei, la partea metodologică, trăim unilateral existența. Aceasta este atitudinea omului specializat, a tehnicianului, care de dragul metodei și-a îngustat câmpul existenței.

Existența fiind forma generală și substanțială, ea formează planul real pe care se stabilesc relații și raporturi de dependență directe și indirecte. Aceste relații, obiect esențial al existenței, presupun anumite distanțe între ceea ce numim obiect de gândire real (omul, casa, muntele) unde dependența este directă, obiect ideal (mărimile matematice) și obiect închipuit (poveștile), unde raportul de dependență este indirect și derivat.

Observăm aici o spațializare pe bază de relații. Spațializarea în sensul acesta nu mai are caracterul epistemologic, care ducea la primatul conștiinței, ea fiind singura existență. Intre conștiință ca

obiect al existenței și celelalte obiecte se află o țesătură de relații în variate configurații spațiale și temporale.

Planul relațiilor nu reprezintă un echilibru static. Multiplicitatea formelor implică un curs al relațiilor, fapt care dă caracterul de continuă mișcare și transformare atât a procesului de cunoaștere cât și a calităților obiectului de cunoaștere. Aceste calități sunt rezultante ale variatelor relații, ce se stabilesc între obiectele existenței și care face să apară în diferite planuri.

Deosebirea calităților, rezultate din multiplele relații, sunt operații de gândire care se petrec totdeauna după procesul cunoașterii. S'ar putea întâmpla că în mod real, această deosebire de calități primare și calități secundare nici să nu existe, să fie o creație a gândirii noastre, care prin analiză stabilește noi relații între aspectele obiectelor; dar se poate să și existe, dacă prin analiză se descoperă noi relații, care presupunem că au existat. Aspectul paradoxal al acestei probleme dispare, dacă ne gândim că, în ceea ce numim noi existență intră și conștiința noastră; ca urmare a acestui fapt ea este integrată în sistemul de relații cu celelalte obiecte.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Se impune să facem o incursiune în problema cunoașterii, privind acest proces pe planul psihologic.

Forma cea mai simplă de cunoaștere nu este senzația așa cum s'a crezut în filosofie. Aceasta a fost o construcție metodologică, susținută de Locke și în special de Condillac.

Structura integrală sufletească nu poate cunoaște realitatea decât în mod integral. De aceea cunoașterea cea mai simplă este percepția, un proces psihic, care constă în interdependența factorilor de cunoaștere, prezentați în diferite configurații. Structura configurativă a factorilor cunoașterii, prin mobilitatea formelor, fac să apară pe primul plan când un factor (subiectiv) când altul (obiectiv); întocmai ca într'o gamă în care există o notă dominantă și o altă gamă cu altă notă dominantă. Nota dominantă este elementul principal, care dă caracteristica gamei. La fel și în percepție: atunci când este vorba de factorul subiectiv în configurația perspectivă, va fi nota subiectivă ca un fapt determinat de o tendință interioară; când relația obiectului existențial se impune din afară, nota dominantă perceptivă va fi obiectivă. Intre toți factorii însă, se află relații structurale, fapt care dă nota de uni-

tate în configurația percepției. Așa că procesul cunoașterii este o configurație generală unde conlucrează pe acest plan și simultan, factorul subiectiv și factorul obiectiv. Conștiința și obiectul sunt părți în relații pe acelaș plan unitar configurat; iar mobilitatea în structura configurației este determinată de anumite dominante, care fac să varieze cunoașterea dela individ la individ și dela un moment la altul.

Aceasta este prima fază a percepției și este caracterizată prin subiectivism și formă confuză. Este o cunoaștere spontană, neditată.

De îndată ce descoperă, în mod voit printr'un efort de gândire, noi raporturi și relații între părțile configurației obiectului de cunoaștere, fiecare parte din acest obiect (real, ideal și închipuit) are o nouă semnificație în ansamblul configurației; deci și pentru conștiință. În cazul acesta avem deja o formă avansată a cunoașterii, este forma divizată, iar relațiile noi ale configurației au un caracter inteligibil.

Și în prima fază și în a doua fază a procesului perceptiv descoperim relații de interdependență pe plan configurativ între factorul subiectiv și factorul obiectiv. În prima fază predomină mai mult nota subiectivității, fapt care duce la o cunoaștere relativă și individuală. În a doua fază, cunoașterea deși este inteligibilă, factorul subiectiv nu este eliminat. Semnificația pe care o are obiectul de cunoaștere pentru mine presupune o anumită trăire care rezultă tocmai din relația obiectului cu subiectul.

Cunoașterea, redusă la forma ei simplă, este o relație, care rezultă din interacțiunea și interdependența atât a structurii sufletești cât și a obiectului de cunoaștere. Este o țesătură de relații în multiple forme și configurații în strânsă dependență.

Această dependență și rețea de relații o descoperim și pe plan universal.

Să ne oprim la un fenomen general cum este lumina solară. E ușor de văzut ce s'ar întâmpla atunci când soarele nu ne-ar mai trimite lumină. Nu s'ar produce o modificare în scoarța noastră terestră? Materia organică și anorganică ar rămâne ca înainte? E de ajuns să ne gândim numai la procesul chimic clorofilian care se petrece în plantă cu ajutorul luminei solare. De aici ca și din foarte multe exemple se desprinde interdependența și relația în lumea existențială.

Din faptele acestea decurge o anumită concluzie: Intre toate obiectele existențiale, fie reale, fie ideale, fie închipuite, există relații în diferite sensuri, care stabilesc atât structuri configuraționale, dând naștere la anumite legi universale, cât și mobilități în structura configurației, dând posibilitate de interpretare și trăire a acestor relații, care au anumite semnificații pentru noi.

Restrângând planul discuției, deducem că factorul de relație este comun tuturor obiectelor existențiale, dela forma cea mai inferioară până la forma cea mai superioară. Cunoașterea obiectelor existențiale se face prin relația care există între obiecte. Obiectele există prin relația pe care o au cu alte obiecte. Sub forma aceasta *relația este existența substanțializată, generală și transsubiectivă.*

Conștiința nu mai este un factor pur subiectiv; ci în relație cu celelalte obiecte de gândire, ea este privită ca un factor obiectiv. Obiectivitatea este însăși relația stabilită între mine subiect și celelalte subiecte.

Relația existențială duce în acelaș timp și la o solidaritate între obiectele existențiale. Această solidaritate este trăită de noi sub formă de valoare. Pe planul acesta se întâlnește: omul de știință cu artistul și omul de morală.

La această trăire a valorii pe planul existențial se poate ajunge numai atunci când s'a trecut de îngrădirile cercetărilor științifice, stabilind contact cu alte obiecte ale existenței. Aceasta însă nu se poate face decât printr'o adâncire a atitudinii pe care o ai față de problemele mari ale vieții. In felul acesta, *obiectul gândirii existenței este și obiectul dorinții, care te transpune pe planul de trăire al acestei valori.* Valoarea fiind obiectul unei dorinți, dependentă de existență, se integrează în sistemul relației existențiale, pe planul unei trăiri unde rațiunea, afectivitatea și voința nu mai sunt îngrădite de limite. Această dorință, care cuprinde în ea, gândire, afectivitate și acțiune, ne face să adâncim, marele probleme ale existenței și să descoperim relațiile din aceeaș existență universală într'o strânsă solidaritate.

Pe această rețea de relații în variate forme cuprinzătoare pentru tot ceea ce numim existență și valoare, se armonizează forma de trăire superioară unde frumosul, adevărul și binele se întâlnesc pe un plan integral și real.

In această formă substanțializată a existenței, descoperim o trăire de relații armonizate prin valoarea lor.

Două poeme

de C. S. Anderco.

DESTINUL TOAMNEI

Ciorchinii grei musteau destinul toamnei
Pletoaselor cărări urcate'n deal;
Destinul meu — ciorchine de visare —
Sorbea din soare-amurgul sideral.

E boaba viilor, din inima solară,
Mister adus pământului și mie,
Dacă 'ncercarea albă despre lucruri
Iși uită pașii 'n lut de poezie.

Dar toamna? Oare toamna destinată —
Nou anotimp în drum solar de vise —
Nu-i îmbătarea — amurgului din huma
Ce crește din viață'n lucruri scrise?

O fi părere? Nu știu. Dar din palme
Ciorchinii mei renasc în viorele,
Iar toamna cu destinul în poeme
O soarbe visul — soare nou — din ele.

POVESTEA MEA

Povestea 'ncepe molcomă și nouă
Și-o cântă îmbiat la slovă Domnul;
Răsare undeva, aproape, 'n mine
Profetică, în vis s'o 'nchiege somnul.

. . . . .

Povestea mea! dar ce mi-a fost povestea,
Când jocu-mi s'a plinit îndrăgostirii?
Ce mi-a fost visul și nemărginirea,
Când totul se pierdea în bolta firii?

Dacă mi-a fost ecou de rugăciune,
Sau pasăre în sbor, ori chiar tăcere,
N'a fost povestea mea s'o scrie Domnul,
Ci-a fost s'o profetească fără vrere.

. . . . .

Și inima și crezul și destinul
Se strâng aici și se numesc iubire.
Povestea mea! dar ce mi-a fost povestea?
Căci simt că-s profetîit numai în fire.

Dialog despre artă

de Șt. Bezdechi.

Personajii: Omer, Socrate, Platon, Euripide.

Scena se petrece în Câmpiile Elisee.

Omer: Mi-era dor să mai schimb câteva vorbe cu tine, singuratic maestrul! În tovărășia eroilor mei m'am cam plictisit. Ei nu știu să vorbească de alta decât de arme, de lupte și . . . de dragoste.

Euripide: Și cine n'ar sta bucuros de vorbă cu bardul barzilor, cu aedul răsfățat de Muze, sărutat de Muze, cum spui tu, cântăreț fără pereche! Doar toți suntem ciraci ai tăi.

Omer: Ciraci, ciraci . . . dar asta nu v'a împiedecat să-mi fiți necredincioși. Iată, tu; de o pildă, în tragediile tale ce sguđuiau atâta sufletele, de câte ori ai schimbat legenda și trăsăturile eroilor și eroinelor făurite de mine!

Euripide: Alte timpuri, bătrâne. Personagiile luate dela tine le-am făcut mai sentimentale, mai duioase, ca să turbur mai adânc sufletele spectatorilor, să le mulțumesc acea nesăturată *foame de lacrimi*, de care aud că în ultimul timp a vorbit acolo sus, pe pământ, și Platon filosoful, dacă cumva îți e cunoscut acest nume.

Omer: Da, am tot auzit în vremea din urmă acest nume pronunțat de Socrate și de ceata școlărilor săi. Ba am aflat că s'a îndeletnicit acum în urmă cu planul unei cetăți ideale, în care n'au ce căuta cântăreți ca mine . . . sau ca tine, Euripide (Trăgând cu urechia): Dar ce e zarva asta ce se aude?

Euripide: Vine dinspre grupul lui Socrate. Sunt veseli grozav, nu știu de ce. Iată, se îndreaptă toți în calea unui nou venit. Cine-o fi personajul pe care îl primesc cu atât alai?

Ia să ne apropiem mai bine de ceata lor, să tragem cu urechia.

Omer: Haidem!

Euripide: Auzi?

Omer: Da. Aud cum strigă noului oaspe: Bine ai venit, Platon!

Euripide: (îndreptându-și privirea scrutătoare spre noul venit care s'a apropiat acum de grupul lui Socrate). Da, da, acesta-i Platon. Abia îi mai recunosc trăsăturile. Când am părăsit eu lumea celor de sus, el era un tinerel zelos întru ale filosofiei și credincios discipol al celui, care, cum vei fi aflat, a sosit aci, după ce a băut paharul cu cucută.

Omer: Și, poate, pe bună dreptate, scumpul meu Euripide. Auzi! N'or fi fost tocmai de soi învățăturile lui, dacă învățacelul său — cel mai de seamă, pare-se — îndrăznește să susțină că opera mea, în umbra căreia au crescut și cu care s'au desfătat atâtea generații, a stricat sufletele Elenilor! Asta-i prea de tot!

Euripide: Nu ești de părere, maestre, să intrăm și noi în vorbă cu el, să ne măsurăm cu dușmanul față în față? Doar tu, care ai zugrăvit atâtea încăerări de viteji, n'o să te temi de atâta lucru.

Omer: Vezi bine că nu. Mai ales că, fie vorba între noi, hărțuirile între bătrâni, cum sântem toți acum, și eu, și tu, și Socrate, și Platon acesta, nu pot fi prea primejdioase.

Euripide: Firește că nu.

(Intr'acestea Omer și Euripide se alătură grupului).

Socrate: Ah! Iată și pe cântărețul din Samos, pe vestitul Omer.

Platon: (adresându-se celor doi). Bine v'am găsit.

Omer: Ce bine poate fi în această împărăție a umbrei? Ia întreabă ce crede în privința aceasta viteazul meu Ahile.

Platon: De! Eu nu sunt de părerea lui. Și nici învățătorul meu, Socrate. Abia aici începe adevărata viață, lipsită de prefăcătoriile, iluziile și nestatornicia vieții pământene. Iți spun acestea, vestit dascăl al Eladei, deși îmi pare rău că trebuie să te contrazic.

Omer: Oh, nu te sfii! Altădată ai îndrăsnit mai mult. Aflu că despre poemele mele și despre arta mea ai o părere destul de rea.

Euripide: Da, așa e. N'ai spus tu oare, Platon, că dacă, minunatul aed s'ar înfățișa la porțile faimoasei republici, pe care ai închisuit-o în una din scrierile tale, l-ai pofti să-și vadă de drum, sub cuvânt că nu poți primi în cetatea ta un om care cu arta lui strică sufletele cetățenilor?

Platon: Văd că ești tare bine informat.

Euripide: E de mirare? Ce altă treabă avem aci, în câmpiile Elisee, decât, de câte ori coboară la noi o umbră nouă din Elada, fie din Atena, oraşul Muzelor, fie de aiurea, să o descoasem despre tot ce mai e nou în lumea pe care am păsărit-o, cu destulă părere de rău. Nu-i așa, Omer?

Omer: Ba bine că nu.

Platon: Atunci, dacă-i așa, văd că putem sta deschis de vorbă. De altfel, drept să vă mărturisesc, eu, unul, ardeam de dorința de a întâlni aci pe toți acei vestiți bărbați care au umplut lumea cu fapta, cu vorba sau cu plăsmuirile minții lor minunate. Orice veți fi gândind despre mine, aflați că sunt fericit de a vă fi întâlnit și de a putea să-mi deslușesc împreună cu voi, dela om la om, o mulțime de probleme care atât m'au frământat sus pe pământ.

Omer și Euripide: Nici noi nu dorim altceva.

Socrate: (în surdină, către grupul lui de școlari). Cred c'o să fim față la un duel interesant. (Cu glas tare către Omer, Platon și Euripide): Nu socotiți că ar fi bine să alegem un loc mai liniștit și mai puțin umblat, ca să putem sta de vorbă mai în tihnă, într'un colț mai ferit? Uite colo, de pildă, între tufişurile acelea de tamarisc, jos, pe iarba palidă. Aci ne turbură sau zângănitul armelor lui Ahile, sau privirea încruntată a lui Ajax, ori văicărelile Hecubei. Căci și Infernul, să nu se supere venerabilul nostru aed, e plin de gălăgioşii săi eroi.

Omer: Fiu al Fenaretei, pe care Muzele nu l-au sărutat, văd că vrei să mă împungi cu ironiile tale.

Euripide: Nu te supăra, maestre. Așa e felul lui. Hai mai bine să mergem cu toții la locul arătat, căci e mai potrivit pentru discuția noastră.

Toți: (în cor): Haidem! Haidem!

(După o mică pauză au ajuns pe pajiștea dintre tamarisci).

Platon: Ce bine e aici pe iarba moale! Numai murmurul Cefirului îmi lipsește.

Omer: (lăsându-se jos pe iarbă, puțin morocănos din pricina ironiei lui Socrate). De! Nu e rău.

(Ceilalți se așează rotă în jurul celor doi protagoniști: Socrate, lângă Platon, Euripide, alături de Omer).

Omer: Și acum, făuritor de cetăți ideale, sunt curios să aflu pentru ce versurile mele, care au încălzit atâtea suflete de Eleni

și le-au făcut să câștige toate biruințele ce v'au acoperit de glorie, nu-ți sunt pe plac.

Platon: (după un moment de reflexie): Nu-mi sunt pe plac . . . Hm! Nu s'ar putea spune asta. Ba le-am admirat ca nimeni altul, — dovadă opera mea care-i plină de ele — și mi-a trebuit mult, mult timp și mari străduințe să mă desfac din mreaja farmecului lor atotputernic. A trebuit să lupt din răsuputeri ca să mă vindec de otrava lor dulce și subtilă ce învălue sufletul ca o pânză de păianjen. Și cu greu am izbutit. Iar pentru aceasta trebuie să-i fiu recunoscător în cea mai mare parte neasemuitului meu dascăl, Socrate, aci de față.

Socrate: (Apărându-se, cu un gest de modestie): Să nu exagerăm. Sau, poate, vrei să faci și din mine o țintă a fulgerelor bardului din Samos?

Platon: Gluma la o parte. Ce spun eu, e adevărat. Știți, cred, că în tinerețe am scris și eu versuri, am făcut tragedii, dar, pe urmă, le-am pus pe foc. Și-mi pare bine. Numai așa am putut porni pe calea adevărului.

Omer: Care adevăr? Adevărul vostru searbăd și rece, înnăbușitor de avânturi, care omoară în germen fapta și simțirea, bucuria și durerea, care alcătuesc băătăura și urzeala vieții? Acesta e adevărul vostru, fiu sărman al unei sterpe seminții de oameni? Mulțumesc zeilor că mi-au hărăzit să mă nasc în alte vremi mai generoase.

Platon: Ei, da, zeii aceia ai tăi, nemuritor aed, așa cum i-ai zugrăvit tu cu închipuirea ta măiastră, erau mai răi ca oamenii, mai plini de păcate, adesea mai cruzi și mai mincinoși ca bieții muritori. Și ce pildă puteau ei să fie pentru sărmanii oameni?

Omer: Dar înțeles-ați voi oare această pildă, fii ai pământului? Prin pilda aceasta hulită de voi, și în parte — fie spus fără supărare — și de confratele meu Euripide, eu apropiam pe oameni de zei, punându-i pe aceștia la nivelul celor dintâi, împrietenindu-i oarecum cu acele fapte puternice și misterioase. Astfel le-am dat încrederea în sine și am făcut din aceste ființe efemere, eroi. Nu ca voi, care făuriți niște zei incolori, fără trup, abstracti, nespuse de departe de oameni. Zei reci și înfricoșători de care omul nu se poate apropia, osândit fiind să rămână mereu singur, speriat și plin de îndoeli, în tragica singurătate a vieții, această vale a plângerii. Mult mai luminoasă era lumea plâsmuită de mine.

Minciună, vei spune. Dar această minciună era rodnică, generoasă și caritabilă. Voi, voi sunteți cruzi, voi, care voiți să lipsiți pe oameni și de această supremă mângăere a artei care nu e decât o minciună creatoare de valori.

Euripide: Or cât nu m'aș împăca nici eu cu părerile lui Platon despre artă, totuși trebuie să-i dau dreptate în unele privințe. Arta, acest joc divin, trebuie să pună înaintea ochilor muritorilor un ideal mai înalt, de care cată să năzuiască a se apropia. Și zeii cu care tu, poet între poeți, ai împânzit cerul Eladei împreună cu Hesiod, nu pot fi modele de urmat.

Platon: Dacă ar fi numai atât, iscusite Euripid, tu, filosof al scenei! Minunatul vostru meșteșug, care ar trebui să fure pe oameni dela tristele lor nimicicii, să-i smulgă zbaterii de fiecă clipă, vârtejului care-i poartă ca pe niște pae uscate de ici până acolo, și să le dea sentimentul statorniciei, al veșnicului, nu face altceva decât să-i agite și mai rău și să-i tulbure până în adâncul ființei lor șubrede. Și apoi, unde mai pui că, tu, plăsmuitor fără seamăn, ca și Omer, al atâtor scene patetice, sfâșietoare, îi cufunzi și mai adânc în marea tristeții, din care arta tocmai ar avea căderea să scoată pe om, suindu-l pe culmi mai senine, dându-i încrederea în sine, în zei, în viață și în moarte. Nu maestrul tău Omer a spus că era mai bine pentru om să nu se fi născut? Voi stârniți și mai mult, în loc s'o potoliți, acea foame de lacrimi care stă cinchită în sufletul fiecărui muritor. Și cel care ascultă scena în care Hector își ia rămas bun dela soția lui, sau vede la teatru pustiirile pricinuite de nebunia lui Hercule, fie în piesa ta, ori a lui Sofocle, dă frâu liber lacrimilor și hrănește cu voluptate acest vițiu care se complăce în durere, și e gata să se revolte dacă cineva ar îndrăzni să-l lipsească de această bolnăvicioasă și păgubitoare desfătare ce destramă baerile sufletului și-l dă pradă haosului. Noi ne silim prin învățătura noastră să dăm sufletului cât mai multă trăinicie, o ținută cât mai demnă, o atitudine cât mai mândră, spre a-l face în stare să înfrunte liniștit și curajos toate furtunile ce bântue pe văluroasa mare a vieții. Nu-i așa, scumpul meu maestru, Socrate?

Socrate: De m'aș încumeta, o tu, cel mai tragic dintre dramaturgi, și tu, neîntrecut plăsmuitor al venerabilului Priam, să-mi spun și eu părerea în această privință, m'ați socoti un îndrăsneț ignorant care se amestecă în lucruri la care nu se pricepe. Nu-mi spuse Omer mai adineauri că pe mine Muzele n'au binevoit să mă

sărute? Uitați însă, că eu am cultivat o artă mai de seamă ca a voastră: arta vieții. Din materialul infirm și sgrunțuros cu care m'a dăruit firea, din biata ființă plină de slăbiciuni pe care au zămislit-o în mine părinții mei, am căutat să dăltuesc o statuă frumoasă, un om cu cât mai puține cusururi, un om care știe ce vrea, unde merge, și care îi e menirea și în viață, și dincolo de viață. Întrucât am izbutit să mă apropiu de acest ideal, o pot spune contemporanii mei, școlarii mei, cei ce m'au cunoscut, ba, acum, chiar și cei ce m'au osândit. Și dacă mă pot mângâia cu gândul că truda nu-mi va fi fost zadarnică, aceasta o datoresc — cred — obiceiului, inspirat de bună seamă de un zeu, de a mă ridica peste ceea ce e trecător, de a nu mă lăsa amăgit de ispita clipei, ci de a mă pregăti pentru veșnicie, îndreptându-mi privirile nu numai asupra vieții, ci și asupra eternității, spre ceea ce voi numiți moarte, care e mai mult decât viața, ceea ce numesc oamenii viață, pe pământ, acolo sus. Căci eu am avut — și am încă — deprinderea de a contempla lucrurile pe planul nevremelniciei. Și vă rog să-mi iertați această expresie barbară, așa de nepoetică, dar care acum a început să fie la modă. Dacă am să vă fac vouă, o fii iritabili ai Muzelor, o muștrare, apoi aceea ar consta în observația că voi, prin creația voastră, menită — ce paradox! — veșniciei, jertfiți prea mult clipei trecătoare, vă cufundați prea mult în veșnic curgătorul rău, veșnic schimbătorul fluviu al vieții, și nu țintiți a deprinde pe oameni să se desprindă din vremelnic, să-și arunce privirile spre eternitate, pregătindu-i din timp pentru supraviața ce-i așteaptă dincolo de porțile efemerei dăinuiri pe neastâmpăratul pământ. Iată cărui lucru socot eu că datoresc ținuta ce am avut, și care îmi place să cred, n'a fost rea; iată dalta ce mi-a slujit să-mi fac din viață o operă de artă, operă de artă care bănuiesc că poate fi mai presus și decât versurile, și decât muzica, pictura sau sculptura . . . Văd că te miri, Euripide. Și bănuiesc de ce: nu erai obișnuit, când eram pe pământ, să mă auzi ținând discursuri. Ce vrei? Acuma suntem . . . în cealaltă lume. Și apoi sunt bătrân acum, nu ca atunci, când stăteam împreună de vorbă acolo sus. Iar bătrânii sunt mai vorbăreți, și le plac cuvântările mai lungi. Iacă, acum mă opresc, rugându-vă să mă iertați, cum se spune, *că v'am răpit timpul*. Măcar că, fie vorba între noi, ce însemnătate are aci *timpul*? Hm, timpul care, aci, — băgați de seamă? — nici nu există?

Omer: Ciudat lucru! Hotărâsem, parcă, să ne retragem aici,

pentru a ne lăsa să ne războim noi protagoniștii: Platon și eu. Dar acum văd că lucrurile s'au întors pe dos: Scutierii noștri, adică Euripide al meu, și Socrate, al tău, Platon, se hărțuesc peste capetele noastre, dar nu chiar așa de amarnic, încât prevăd că la urma urmei o să-și dea mâna și o să se împace. Ci hai să ne răfuim noi înde noi.

Platon: Tot cu gândul la harță și război, divine maestre! Se vede că dorul de luptă nu ți s'a potolit în suflet nici acum. Ci află că eu nu urmăresc decât — fără patimă și părtinire — să descoper adevărul. Și m'oi da de partea adevărului, fie că el s'o afla în tabăra ta (iată, m'am molipsit și eu de limbagiul tău), fie că se va găsi într'a mea. Și acuma lasă-mă să spun mai departe, ce țință trebuie să urmărească arta, această joacă dumnezeiască, și de ce și întrucât socot cu că minunatele voastre plăsmuiri nu corespund acestui scop, ci sunt, cum am spus, mai de grabă vătămatoare.

Spunea Socrate mai adineauri, că atunci când ne îndeletnicim cu sfântul nostru meșteșug, cată ca opera noastră să scoată pe om, prin înrâurirea ei, din făgașul nestatornic al clipei, și să-i mâne sufletul spre împărăția unde nu sunt clipe, nici ani, nici veacuri, nici timp. Asta este și temelia crezului meu, pe care l-am învățat dela el. Da, aceasta trebuie să fie întâi și întâi menirea artei. Și să-ți explic de ce. Tu, bătrâne aed, ca nimeni altul în stihurile tale vrăjite ai accentuat melancolia dureroasă a efemerului, a vremelnicului, a ceea ce e sortit, după ce a zburat o clipă ca un fluture smălțat de atâtea colori, prin plaiurile însorite ale văzduhului pământean, să piară, să dispară în haosul nimicniciei. Iată otrava cumplită ce ne înveninează viața, otravă pe care și tu, tot așa de puternic, poate și mai puternic, ai simțit-o decât noi. Numai că această durere supralumească, la tine a zămislit acele magice versuri, care, răsunate în sufletul omului, fac otrava aceea să fie și mai activă. La noi, *din ea*, spre a o răpune, a o vindeca, s'a născut învățătura noastră, ca un antidot minunat, ce ne tămăduiește de urmările ei, ne face s'o biruim și s'o prefacem în putere. Da, să schimbăm mâhnirea, în bucurie, vremelnicul, în nevremelnic, ceea ce-i trecător să-l prefacem în veșnicie.

Omer: Greu mi-e să înțeleg tâlcul vorbelor tale, o fiu al Ateinei. Atâta bag de seamă din cele ce ai grăit, că voi ați învățat să tăieți firul de păr în patru. Lumea, așa cum am cunoscut-o eu — și cred că nu s'a schimbat de atunci — era, și este, de bună seamă

și acum — o vale a plângerii. Iar darul cu care Muzele ne-au învrednicit nu poate sluji la altceva, decât să facă pe muritori să-și uite de soarta sumbră ce-i paște, să le toarne un strop de bucurie în cupa amarului pe care zilnic sunt chemați s'o soarbă. Că arta ar putea face mai mult decât atâta, mă îndoesc...

Socrate: Da, tocmai aci stă răul: voi și zeii voștri vă îndoiați de tot și toate. Și Muzele voastre nu v'au învățat cum să aduceți sufletelor, mântuirea, pacea și credința, credința în mai bine, în o lume mai desăvârșită.

Euripide: Dar nu uitați, nici tu, Socrate, și nici tu, Platon, că credința aceasta în mai bine, în înfăptuirea unei vieți mai înalte, am împărtășit-o și eu.

Platon: Nu totdeauna, neisprăvit prieten al filosofiei. Și leacul prin care și Omer, și tu căutați să vindecați pe muritori de grosolanele lor superstiții, să le îndreptați greșitele erezuri, era mai rău decât boala pe care vă sileți s'o alungați, iar bucuria pe care năzuiți să le-o picurați în inimi, lăsa în urmă-i un gust de isop.

Socrate: Să lăsăm răutatea la o parte, năzdrăvanul meu elev. Setea ta de adevăr te aprinde prea tare și te face să fii crud cu acela care, în măsura puterilor sale, ne-a fost și ne este încă — sper — un prieten și un partizan. El a căutat acelaș drum ca și noi, dar recuzitele spectaculoase ale sceneriei sale l-au împiedicat să vadă deslușit adevărul.

Platon: Facă-ți-se voia, iubitul meu maestru, deși știi că nu m'am putut împăca niciodată cu vlăguitoarele drame ale acestui gălăgios contemporan al nostru.

Omer: Nici nu e de mirare. Vouă nu vă place lumina soarelui, nici oamenii în carne și oase. Voi vă alcătuiți o lume aparte, o lume de strigoii, de umbre palide, și vă desfățați la privestea lor în sumbra voastră peșteră.

Platon: Cât de puțin ne înțelegi! Cu cât mai luminoasă și mai aevnică e, bunul meu Omer, împărăția asupra căreia ne-am silit să îndreptăm privirile muritorilor, ademenite de lucirea minci-noasă a tuturor efemerelor nimicuri din cari e împletită pânza vieții, a ceea ce voi numiți viață, și care nu e decât un vis urât pe lângă minunățiile lumii veșnice, așa cum o știm și o cunoaștem noi. Cel care i-a ghicit măcar numai ființa, necum să o fi văzut cu ochii minții sale uimite, e pe cale să se vindece de răul vieții, de spectacolul sfâșietor al vremelniceii lucrurilor, care ne otrăvește

orice gând, orice năzuință, orice faptă, orice bucurie. Cât aş dori să te pot face zări un colț din această împărăție fermecată!

Omer: Dar eu sunt orb.

Platon: Orbii pot să o vadă mai bine, decât cei ce au ochi. Aceștia din urmă își lasă privirile vrăjite să alunece spre fantasmele mincinoase ale lucrurilor trecătoare, ce nu sunt decât niște stângace copii ale tiparelor eterne din împărăția ideii, a ideilor, a formelor veșnice și desăvârșite. Orbii văd numai cu ochii minții și de aceea pot vedea mai bine minunile din acea lume fermecată.

Omer: Un vis, sărmane Platon, o himeră e tot ceea ce zugrăvești tu. Eu nu am putut vedea nicidecum aceasta lume a ta și nici nu i-am bănuit ființa.

Platon: Pentru că zeul adevărului nu ți-a atins nici când pleoapele cu bagheta lui magică. Acest vis sau himeră e mai adevărat și mai trainică decât tot ceea ce voi ați socotit ca fiind adevărat. După modelul acelei „himeră“ am năzuit eu să clădesc temeliiile statului meu desăvârșit, cu legi și oameni mai buni și mai fericiți decât aceia pe care i-ați cunoscut voi și pe care ați căutat să-i mângâiați prin arta voastră, ce nu operă decât prin o imitație grosolană a lucrurilor socotite de voi ca vrednice, și care, de fapt, nu erau și ele decât tot niște copii neizbutite ale eternelor tipare din lumea adevărului. Noi, cu învățătura noastră, am căutat să învățăm pe om marea taină de a smulge clipa din torentul fluviului mereu curgător și de a o țintui pe bolta veșniciei. Am desființat timpul, această temniță în care gemeau încătușate sufletele dornice de etern, și am șters hotarele spațiului, închipuiri vane, care împiedecau avântul spre sferele luminoase ale adevăratei vieți. Iar mișcarea, această fiică bastardă, zămislită din împreunarea nelegitimă dintre vreme și spațiu, am dovedit-o a nu fi decât o arătare mincinoasă, o imagine bolnavă, ca aceea născută în mintea bețivului ce vede lucrurile învărtindu-se în jurul lui.

L'am încredințat pe om că permanentul, nu trecătorul, alcătuiește temelia existenței sale; l-am făcut, într'un cuvânt, nemuritor, și l-am deprins cu eternitatea. Înțelegeți acum de ce noi socotim drept cea mai mare primejdie orice încercare de a-l scoate din credința aceasta și de a-l împinge — prin nu-mi pasă ce mijloc — iar pe marea îndoelii, a mâhnirii, în bătaia tuturor vânturilor, care ar putea iarăși să facă din el o biată zdreanță.

Iată de ce în statul meu, clădit după asemănarea împărăției

veșnice și nemișcate a ideilor, n'am primit pe crainicii artei voastre, hrănite din frământare și neastâmpăr, din răs și plâns. zguduitoare de suflete, pe care le fac să tremure, biciuite de patimi, cum tremură frunza bătută de vânt. Sufletele cetățenilor mei trebuie să fie tari și neclintite, liniștite și egale ca veșnicia, icoane vii ale tiparelor din lumea adevărului, care nu se schimbă, nu se tulbură, rămânând mereu aceleași.

Omer: Se vede că înțelenitul Egipt, cu viața lui înțepenită de milenii, cu statuile lui hieratice, cu viața lui înmărmurită în calupuri neschimbate, te-au înrăurit adânc. Dar mă îndoesc că acest model va fi potrivit și pentru Elenii noștri neastâmpărați, cu un suflet așa de mobil.

Platon: Schimbare, mișcare, înseamnă înrăutățire, nefericire.

Omer: Și crezi tu oare, vestitor al unei vieți încremenite în tipare geometrice, că oamenii din cetatea ta vor fi mai fericiți ca aceia pe care i-am zugrăvit eu? Că lipsa din sufletul lor a aceluia necurmat alean, de care erau munciți eroii mei, o să facă din ei niște ființe mai atrăgătoare, mai frumoase, niște oameni mai mulțumiți, mai fericiți?

Platon: Da, scepticul meu aed. Și cu atât mai fericiți, cu cât mai înainte receptivitatea lor pentru durere, firea lor impresionabilă, antenele sufletului lor care prindeau mai grabnic orice emoție, îi menea mai sigur și mai repede suferinții. Am spus cândva, — poate știi — că aș dori ca Atenienii mei să poată fi cei mai răi oameni din lume, căci așa aveam mare nădejde să ajungă a fi, odată, și cei mai buni.

Omer: Nu înțeleg ce vrei să spui cu asta.

Platon: Și totuși nu e prea greu. Urmărește-mă cu mai multă băgare de seamă. Uite: Ai auzit vreodată de un om rău că s'a făcut bun?

Omer: Da, firește.

Platon: Oare nu crezi, că atunci când se schimbă, își va păstra, în noua lui calitate, acelaș grad sau tărie din însușirea pe care a avut-o înainte? Ca să fiu și mai limpede: Nu ți se pare firesc ca un om grozav de rău, care a fost fruntaș între răi, când se va preschimba în om bun, să-și păstreze acelaș rang printre cei buni, ajungând fruntaș printre ei?

Omer: Așa e firesc să fie.

Platon: Și nu se va întâmpla acelaș lucru, cu prilejul schim-

bării unui om aplecat spre mâhnire, trist din fire, în omul contrar, adică într'un om plin de bucurie?

Omer: M'ai strâns așa de bine în chinga întrebărilor tale, că, după cele ce am recunoscut mai sus, trebuie să-ți răspund neapărat: da, așa e.

Platon: Bag de seamă că nu recunoști cu toată inima.

Omer: Ba, iată, recunosc și aceasta, ca să văd unde vrei s'a-jungi.

Platon: Uite, îți fac această plăcere. Iată unde ajung: Cu cât Elenii au fost mai mult aplecați din fire spre tristețe, și cu cât voi, prin arta noastră, i-ați predispus și mai mult spre tristețe, cu atât acum, când, în urma învățăturilor noastre și a disciplinei în care-i creștem, se vor schimba, au norocul, după cele recunoscute mai sus, să devină cei mai mulțumiți, cei mai voioși, cei mai fericiți oameni.

Euripide: Eu mă îndoesc de fericirea asta.

Omer: Dar eu!... Așa or fi de fericiți că, dacă te-ar prinde sus pe pământ, Platon, te-ar osândi, poate, și pe tine să bei cucută, ca pe maestrul tău.

Socrate: Se pare că mă compătimiți. Dar vă înșelați adânc. Am primit moartea cu cea mai mare liniște. Ba, — pot să vă împărtășesc acum această taină — am și provocat-o. Silindu-i pe judecătorii mei să facă această crimă, i-am constrâns să se gândească mai mult la mine și la învățătura mea. Așa am făcut-o mai trainică, și am vârat-o mai adânc în sufletele lor. Chiar și numai de le-ar fi dat doar prilejul să se căiască, moartea mea a avut un rost: a fost rodnică, căci a rodit căința, adică mai buna cunoaștere a lucrului sau a credinței pe care odată le-ai respins.

Omer: Zi, mai bine, că ți-era teamă, că, trăind mai mult, să nu te ajungă cumva fericirea de a fi silit să trăești în statul făurit de iubitul tău cirac, Platon.

Platon: Glumești, vestitul meu cântăreț...

Omer: Ba nici decum. Află, fiu al cetății încununată cu violete, că disprețuesc fericirea sărmană din statul nostru. Ai spus cândva, că de m'aș fi înfățișat înaintea porții republicii voastre, cerând ospitalitate, m'ai fi respins. Ce asprime la censorii voștri!... Dar nu știi, iscusite urzitor de judecăți subțiri ca pânza de păianjen, că, chiar de m'ați fi poftit cu stăruință, să rămân printre voi, aș fi refuzat cu hotărâre. Și cu drept cuvânt: În mijlocul *fe-ri-ci-rii*

în care pretinzi tu că ar fi plutit cetățenii statului tău, aripele inspirației mele s'ar fi vlăguit cu totul, iar eu aș fi murit de plictiseală. Vouă vă trebuie artă de poruncă, ceea ce e tăgada însăși a artei, care cată a fi slobodă, căci altfel se înnăbușe.

De altfel cetatea voastră nici nu are nevoie de artă. Pasărea cântă când îi i-e dor. Dar cei închiși în temnița legilor tale, nu doresc nimic, nu năzuiesc spre nimic, încremeniți în mulțumirea de sine; căci i-ai învățat că sunt desăvârșiți. Vai ce urât trebuie să fie traiul în această cetate a desăvârșirii... Cât de spălăcit și searbăd... O cetate care poate trăi fără Muze!...

Euripide: Ai dreptate, Omer. Sumbră viață printre oamenii aceea ce nu greșesc niciodată, cari sunt plini de virtuți, și ale căror judecăți sunt construite cu compasul... Oameni fără avânturi, fără nostalgii, fără doruri, fără suferințe. Nu, nu..., viața fără tovarășia Muzelor, nu e viață...

Platon: Ci voi uitați că, dacă nu dau însemnătate acestor arte... hai să le zicem: mai mărunte, acelea pe care le știți voi și toată lumea, apoi asta o fac pentru că socot cu mult cea mai de seamă artă, *arta vieții*, arta de a dăltui viața omului, de a face din ea — cum v'am spus — o operă de artă, nu zdreanța de viață așa cum o cunoașteți, zdreanță țesută din toate mizeriile și toate contradicțiile.

Omer: Și opera asta vrei s'o dăltuești cu dalta judecății, cu meșteșugul geometriei și cu cântarul numerelor!... Zadarnică încercare, rătăcit fiu al Muzelor. Cu cât mai cuminte erai în tinerețea ta, când spuneai că inspirația poetului, a artistului, are cu totul alte izvoare — divine, le spuneai tu atunci — și că cel ce se înfățișează la hotarele împărăției Muzelor, încredințat că poate să ajungă poet, bizuindu-se numai pe mintea lui și pe experiențele artei, fără acea înfiorare din adâncuri, fără acel entuziasm, tainic, și supus unor legi neștiute de noi, apoi acela nu va face nicio ispravă.

Te amăgești cu nădejdea, tu cel trăit — spre sfârșitul vieții tale — tot mai mult în spelunca nălucilor costelive ale *ideilor*, că arta se poate alimenta din extractul spălăcit al rațiunii, că menirea ei e să ne îndrepte spre bine, binele care e și frumosul totodată... Hm! Ce-i pasă vieții de bine sau de rău, de ceea ce numiți voi cu aceste cuvinte? Ce-i pasă naturii de frumos sau urât? Ce-i pasă de ceea ce noi numim *folositor*... pentru noi?

Imi râd de oamenii așa de cuminți din cetatea voastră, cu sufletele neagitare de nici o patimă. Imi bat joc de ei sau, mai bine zis, îi plâng, cu toată fericirea lor, care miroase a apă stătută de baltă.

Mi-aduc aminte: Odată, în tinerețea mea, am făcut o călătorie dela Samos la Lesbos. În dreptul insulei chiar ne-a ajuns o furtună cumplită. Odgoanele scârțâiau, nava trosnea din încheeturi, talazuri până la cer amenințau să ne înghită, și spaima vânată se așternuse pe chipurile cârmaciului, ale vâslașilor și călătorilor. Nu știu de ce, eu m'am simțit atunci mai bine, mai înălțat ca niciodată. Toată ființa-mi era răscolită. Atunci am cunoscut ce va să zică, în adâncul ei, și viața și moartea. Am mai trăit acest sentiment, dar în mai mică măsură, în mijlocul luptei, la încăerări între oameni, dar așa puternic ca atunci pe mare, în furtună, niciodată. Și de atunci am înțeles că viața e mișcare, e frământare, e — și trebuie să fie! — durere, căci numai cu acest preț e dulce bucuria, fericirea, cuvânt gol de sens, dacă nu-l poți măsura prin contrarul lui.

Iată de ce mi-am dorit să-mi fie inima bătută de toate furtunile patimei, să-i vibreze coardele până la primejdia de a se rupe. Căci asta-i viața, asta-i substanța artei, care nu poate trăi din năluci, din idei, ci are nevoie de trup, de carne, de frământări, de salturile dela desperarea cea mai cruntă, la bucuria cea mai ne-bună. Acu pricep de ce-mi plăcea așa de mult priveliștea valurilor înfuriate: urcușul și scoborâșul lor în genuni, îmi înfățișa tumultul sufletelor omenești. Fără lacrimi și fără chiote de bucurie, aceste sărmane suflete tânjesc, căci sunt lipsite de hrana menită lor de Demiurgul ce le-a creiat.

Euripide: Ai vorbit ca un zeu, divinul meu aed. Niciodată nu mi-am înțeles mai bine arta, ca acum când te auzii vorbind așa de inspirat și atât de adevărat.

Socrate: Niciodată îndepărtarea dintre convingerea ta, Platon, și a ta, Omer, nu a părut mai mare. Și totuși, prăpastia dintre ele nu e așa de greu de umplut. O parte de adevăr se află în fiecare din ele. Căci vesmântul artei nu poate fi țesut nici numai din idei, nici numai din lucruri. Adevărul întreg nu se află nici la tine, cântăreț al lui Ahil, nici la tine, nobil frate al lui Glaucos. La acest adevăr ajungem abia dacă punem la olaltă și împăcăm, întregind, ambele voastre păreri. Ideile sunt urzeala pânzei înflorite a artei, iar lucrurile pipăibile, ființele, cu carnea lor, cu patimile,

suferințele și bucuriile lor, alcătuiesc bătătura acestei pânze. Suveica ce le împletești, e năzuința spre nemurire, ce le face să evadeze din efemer, din vremelnic, din trecător, spre veșnicie, spre nevremelnicie. Ea e simbolul aceluia dor nestins, al aceluia *eros*, al aceluia alean mereu treaz, ce ne face să suspinăm după un ce etern, mai frumos, mai bun, mai adevărat. Așa mi-a spus, o bunii mei prieteni, profetesa Diotima, și cred că ea mi-a spus adevărul.

Euripide: Și eu cred, înțelept fiu al Feneratei, că acesta-i adevărul.

Omer: Adevărul!... Câte minciuni s'au spus în numele tău, o tu, zeu necunoscut, o tu, adevăr! Eu rămân tot la credința mea. că patima și pătimirea, cu sora ei, bucuria, sunt substanța artei... (Se îndepărtează dând din cap și declamând):

Cântă, o, Muză, mânia lui Ahile Peleianul...

Cântarea cântărilor

de Ioan Nogoîtescu

Foi de chiparoasă
ning pe gândul șes.
Aripe de beznă
clipele mai țes.

Cresc în primăvară
piscuri de colind.
Pasărea Satanii
dintre psalmi venind.

Inima, în palmă,
scrisă cu mister.
Bucurii de sânge
le-am furat din cer.

Reci văpăi de patimi,
soarele e orb.
Trupul plin cu miere,
bezna vieții sorb.

Ceas de taină

de Radu Stanca

Fratelui meu Horia

Să mai visăm, să mai visăm, să mai visăm...
E ceasul trist al tainelor de seară,
E ceasul când s'aude cum în răni
Durerea cântă largă și amară...

E ceasul sfânt când toate se opresc
Când clipele — și desfac în noapte hora,
Și când, sdrobite 'n carte, ne vorbesc
Tăcerile, tăcerile. E ora...

Luminile din ramuri mor acum
Și sufletul e simplu și e mare,
Iar vorbele, la margine de drum
Tăcând — așteaptă semnul de plecare...

Să mai visăm. În noapte și 'n trecut
Doar noi mai stăm cu mâinile la tâmples
Și 'nfiorați de versul început
Parc' așteptăm ceva să se întâmple,

Parc' așteptăm ca brumele târzii
Incete să ne 'ntunece fereasta —
Vezi, dac' aceste cântece n'ar fi
Și dacă n'ar fi inima aceasta,

Cum am putea de simplu să trăim,
Cum am putea surâde bunăoară.
O să uităm încet și-o să murim
Și-o să se schimbe inima 'n vioară.

Și poate-o să se-ascundă printre cărți
Iubind și ea tristețile și scrisul.
Să ne plimbăm cu degetul pe hărți
Și să ne-alegem drumul ultim — visul.

Și-apoi scoțând poemul din sertar
— Așa cum o făceam odinioară —
Să-l recitim întâi și 'ntâi arar
Pe urmă să-l șoptim pe dinafară

Și 'n mijlocul tăcerilor de lut
Fiindu-ne căldura aprilină,
Cu mâinile și pieptul desfăcut
Noi să simțim cum prindem rădăcină...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Poemul visului

de R o m e o D ă s c ă l e s c u

Nu o cunosc ei, îndrăsnesc s'o cred
Trosnind pădurea ca sub pas de ied,
Cu ochi dospitiți în limpede de cer
Și 'n huiet de împovărat mister.

În fulguit de răs, ca un delir,
Desleg de taină 'n vis și cimitir,
Isvor sirep de lacrimi și săruturi
Mustit în adormiri și începuturi.

Logodnelor inel de lună coaptă
Poem nici-când rostit de altă șoptă,
Și — o visez — tămadă cât mai plină
Pe lăcomii de strune și lumină.

Intoarcerea lui Țărâmpoc

de V. Copilu-Cheatră

Cu mâna pe căpăstru, Țărâmpoc pășește lângă oblâncul calului, stors de vlagă ca un solomonar. De când s'a desprimăvărat, n'a mai văzut muntele decât în gând. Colindase drumurile țării, lângă loitrele căruței cu hirneu, strângând ulcică după ulcică de păsat, în schimbul doagelor și cercurilor, nituite pe ciubară.

Acolo jos în țară, pe drumurile petruite, căruța scârțâia sub povara grăunțelor, de-ți era mai mare dragul s'o auzi cum îți vorbește. Aici între dealuri însă, glodul se încheștează de obede, spânzură de spițe, năclăind roțile până în butuc.

Lui Țărâmpoc i se rupe inima, că trebuie să-și îndemne tovarășul de trudă, cu codoriștea, plesnindu-l peste flămânzări. Calul îl privește cu ochi omenești, înrouați și triști, îl înțelege și răcădindu-se trage căruța după el, cu roțile tot mai năclăite de ogrinji și paie încât par a fi înbrăcate în cauciucurile unui camion de povară. Peste șanțuri, Țărâmpoc își razimă umărul de leoca de către om și împinge căruța ca un bărăntoc, să-și ajute ortacul, learcă de sudoare și clăbucit de spumă, până în smârcul urechilor.

Ploile de toamnă au desfumat chiar și șoselele. Deacea pe drumurile vicinale, nu-i modru să mai faci un pas. Țărâmpoc își blestemă zilele. Dece a lăsat drumul de țară, numai ca să scurteze calea cu o svârlită două? A crescut pe drumuri și totuși n'a învățat că decât să drumărești toamna un stângen de cale comună, mai bine mergi o săptămână pe drumul de țară, fără pite în straiță. Uite! cât vezi cu ochi, nu întâlnești nici sămânță de om. Țina e vârtoasă. Și ce tină neagră ca furinginea. Ogoarele fumegă în dreapta și în stânga, zămind de apă. Brazdele negre par niște sfășii de doliu, de jelanie după un Por Impărat, se gândește Ță-

râmpoc. „Și Doamne ce pământ gras, de gândești că-i împăturat cu unt nu altă. Ne-am putea gunoi fânațele cu el atâta-i de năclăit cu usuc și untură”.

Implântându-și privirile spre soare apune. Țărâmpoc se trudește să ghicească rama munților, dar ochi întâlnesc numai rotunjimea dealurilor, văduvite de iarbă. Miriștile umede și holdele de cucuruzaștini par niște cotori înfipti în pielea putredă a dealurilor. Cât sunt de semeți munții lui pe lângă dealurile acestea pustii, eșite ca niște buboae în obrazul pământului. Te apucă greața la gândul că apăsând numai cu podul călcâiului, din greșeală, în gardina lor, ar împroșca puroiul din ele.

Țărâmpoc își îndeamnă tovarășul, blajin și resemnat ca un sfânt zugrăvit de o mână glumeață pe o icoană de sticlă:

— Hi murgule! Acuș scăpăm din gunoaiele aiestea. Alduite-ar Maica Preceste de sărăntoc! Acasă ne așteaptă un prasnic mare cât o bobotează. Am să te îndop numai cu grăunțe și otavă, Țărâmpoc vorbește cu biata mârtoagă din toată inima. Dar știe că n'o să-i ajungă grăunțele nici pentru copii, iar otavă în munte, n'a cosit nici cât să poți lega într'un brăcinar, Țărâmpoc își minte iosagul, deși știe că n'o să se poată ține de cuvânt. Deacea îl ustură gândurile acestea triste, care îi otrăvesc întotdeauna întoarcerile în munte. Când se desprimăvereează pleacă de acasă prin țară, cu nădejdi mari, cu o bucurie tristă care-l poartă de mână prin toate târgurile țării. De înoptează pe jeliță și furtuni, sub cherhan, la marginea unui șanț, în câmp sau la răscruci de drumuri, până când îl scoală păsările cerului gureșe, să-i spele ochii cu întâiele raze ale lumini de ziuă, mulse din ugerul dimineților. Țărâmpoc pornește pe urma murgului și mai încrezător în destinul lui de vagabond, de ulicariț innăscut. Nu-l mai înspăimântau ploile, după cum nu-l mai îmbucurau nici zilele însorite. Trecea prin sate, lătrat de câini, se strecura prin orașe tot atât de domol, înjurat de vardiști și șoferi, gândind cu un ochi numai la viața de eri și de mâine, fără să-l zdruncine vremea și oamenii. Pe șosele ca și acum pe drumul acesta vicinal, înglodat în lut până în cărâmburi.

Abea când rafurile căruței întâlniră limba drumului de țară și osia începu să-și tragăne cântecul de totdeauna, Țărâmpoc tresări făcându-și o cruce cât un rășchitor, înseninat c'a scăpat dintre căldările dealurilor râncede. Murgul se opri neînbiat, să-și dreagă

răsuflarea, scuturându-se de visurile rele ale drumului posomorât și pustiu.

Țărâmpoc trecu palmele peste tâmplele ortacului sărutându-l în crucea ochilor și animalul înduioșat de frățeasca îmbrățișare a stăpânului își rezimă botul umed pe umărul lui ca un copil nănit.

Șoseaua era pustie. Ceața fumea pe dealuri. Dintr'un sat, de undeva de pe aproape, se auzeau lătrături de câini.

Lui Țărâmpoc i se umeziră ochii de bucurie. De acum înainte începe muntele. Intr'o săptămână se va vedea acasă. Acolo sus în munte, lângă geana cerului. Uliana îi va ieși înainte mândră ca o sărbătoare. Și ce bucurie o să aibă când o să-i arate sugna ce i-a cumpărat-o. Dar copiii? Săracii, atâta bucurie au și ei. O turtă dulce, cercei și mărele și un jascău cu pui de mere.

Un semnal scurt spintecă văzduhul. Țărâmpoc tresări și apucând căpestrele murgului îl hăți. Murgul își încordă spinarea să urnească povara din loc dar fu târziu. O mașină lustrită ca niște cisme noi nouțe, trecu glonț, izbind leoca și smulgând roata din bușe. Căruța să îmburdă într'o dungă, prăvălindu-se în șanț. Calul sugrumat de curelele hamului, se sbătu să scape din chingi. Țărâmpoc rămase tehui apoi apucându-l groaza că i s'ar putea prăpădi iosagul, scoase brișca din șerpar și suduind toți domnii din lume spintecă hamurile. Mașina opri ceva mai departe. Un domn cât un stog, venea spre el mușcând dintr'o țigară grasă de foi, răcădindu-se la el cu o falcă în cer și cu alta în pământ. Inverzise la față ca un brustur. Țărâmpoc îi ieși în cale amărât. Se aștepta să-i întoarcă paguba, sau măcar să-l ajute ca să-și ridice căruța din șanț. Domnul cel gras se opri la câțiva pași, improscându-l cu sudalme și venin pe gură:

— Mocani spurcați ce sunteți! credeți că-s ale voastre toate șoselele, hai? Și împiedecați circulația? Crucea mami voastre de momârlani! și o palmă unsuroasă, grasă, ca o liptic, îi căzu peste obraz. Țărâmpoc se cătrăni. Iși simți pumnul greu ca un steiu încheștându-se și brațul, furnicat.

— Nu da domnule, că te stâng! De-mi slobod brânca în dumneata, îți pute a moarte.

— A moarte hai? Vrei să mă asasinezi? și palmele hărănite, începură să curgă ca o ploaie de vară, repezi, tot mai grindinoase. Țărâmpoc văzu ca prin site, pe șofer, lângă mașină covrig de răs, apoi nu mai simți nimic. Nici pumnii care-i stâlceau fața, nici pe

domnul acela gras, care înferbântat, împlătea în el ca la un snop, și îngenunchind sărută tina rece cu fruntea.

Țărâmpoc îngenunche în tină, deși cu un pumn ar fi putut face moarte de om. A închis însă ochii, resemnat, peste legi și peste legea din el. Dacă s'ar fi luat după îndemnul pumnului, ar fi ajuns în temniță.

Se trezi în gărlciul pivniței, la postul de jandarmi când soldatul veni să-l conducă la șeful de post. Tina i se uscaseră ca o pecinjină pe obraz și pe mâni, amestecat cu sânge încheșat. Tre-când prin curte își zări murgul legat de gard, cu cerga pe el ronțând la un braț de nutreț. Un soldat meștegărea la ceglău, nituindu-i zintăuăle. Țărâmpoc se înduioșă și un val de căldură recunoscatoare îi înmuie inima. Murgul își întoarce fața spre el și-i nechieză, chemându-l ca un copil abia întărcat. Dar soldatul îl împinse pe trepte în sus, spre birou. Intră fără grabă și-i duse cușma subsuoară, dând binețe șefului aplecat peste regulamente.

Șeful tușea sec, zgârcit, — tusă de găzdăcoi, îi trecu prin minte lui Țărâmpoc — dar ochii nu și-i ridică din hârtii.

Țărâmpoc nu se mișca și fără să scoată o vorbă legănată, aștepta să-și audă sentința. Pe plita înroșită, se auzea zămuind în unsoare un cărnaț, ce se pârălela pocnind. Se uita cu coada ochiului prin camera, care jumătate era birou, jumătate bucătărie, dar atât de orânduite și una și alta, încât își era mai mare dragul să tot stai aici.

Țărâmpoc nu știa ce să creadă. Reconstitui în minte toată scena și-l dorea sufletul de cele petrecute. A mai avut el de lucru cu domni pe drumuri, dar la jandarmi ori la poliție n'a ajuns niciodată. Alți ortaci au pățit-o și nu odată, că oamenii răi unde-i întâlnești mai des ca în drumul mare? Dar el s'a ferit de prilej și crimitiță ca hala ai spurcată, deaceea nu știe ce-l așteaptă.

Intr'un târziu, șeful își împlântă piroanele ochilor în el, fără să scoată un cuvânt, fără să-i pună o întrebare.

Doamne ce n'ar fi dat el să i se deslege acum limba să-i poată vorbi înainte de-ai pune vre-o întrebare, dar limba îi uscată și gura nu-l slujește, ca un clopot mut. Hei să fie acum holtei, ca atunci când a cunoscut-o pe Uliana lui, nu s'ar îndemna la vorbă, dar nici nu s'ar fi lăsat bătut ca un măr pădureț, ba încă să și ajungă pe mâna jindarilor, de parcă ar fi dat în cap la un grof. Vezi, de asta nu pot vorbi acum. Ar trebui să urlu ce simt, se con-

solă Țărămpoc. Și domnul șef tace. Mai bine-ar vorbi. Mai bine m'ar sudui decât să-l văd mut”.

Șeful de post se urni cu greu și pășind spre el scârțâiau podelele de gândiai că-s cătrănite și ele. Il privi lung și apăsător de gândeai că intră prin el nu alta.

— Te-ai îmbătat momârlane? Ai dormit în mijlocul drumului? Ca să împiedeci circulația? Vă învăț eu regulamentul sărântocilor.

— Să șie cu iertăciune, domnule șef, nu-i drept!

— Cum? Indrăznești să mă mințești? Și minte și domnul deputat? Am aici declarația dumnealui și-a șoferului. După ce n'ai mânat la dreapta a-i luat săcurea la el. Asta-i amenințare de omor. Te învăț eu minte. Cinci ani de temniță grea, auzi? Vă lecuesc eu de rebeliune!

— Pântru numele lui Dumnezeu, domnule șef. Dar n'am luat săcurea la el. Eu n'o puteam lua.

— Nu tu? Dar cine? Nu cumva eu?

— Să n'am noroc de zălele mele și să-mi uște Dumnezeu picioarele, ca să nu mai ajung să-mi văd muerea și copiii dacă sunt jinovat nici cât negru sub unghie. M'am trezit cu moșina în căruță și când mocoșeam să-mi aburic iosagul din șanț, domnul acela gras mi-a căzut din sărin în cărcă. M'o palmuit și m'o spurcat cum i-o vinit pă limbă. M'o îmblătit ca pe un znop și nu mai știu nimic. Am luat săcurea la el? Dar de ce dacă n'ar fi venit el la mine? Că io n'ași fi ajuns motoru nici să și avut picioare de ciută. Am ridicat brânca să-l toc în numele tatălui? Dar nien uitai-vă domnule șef, dacă am săcure în zânțâu? Am avut o bardă, dar mi-o furat-o în țară. Atunci de ce mă faceți tâlhar? De ce vreți să-mi puneți de mămăligă? Neam de neamu meu n'o stat în temniță.

Țărămpoc se înferbântă vorbind cu disperare. Un val de ură se aprinse în el, împotriva aceluia care l-a stâlcit, care l-a dat pe mâna jandarmilor, scornindu-i vinovăția din senin.

— Nu l-am lovit domnule șef, dar dacă mi-ar ieși amu în față din podele, l-ași trăzni în moalele capului, să știu că mă bag nu în temniță ci acurat în iad. Că nu de reglementele dumitale mi spaimă ci de ale lui Dumnezeu alduitul.

Șeful îl ascultă atent tot mai îngăduitor. Se sculă apoi dela masă și apropiindu-se de el îi puse o mână pe umăr:

— Înțeleg bade Țărâmpoc. Când te-am găsit în șosea, scaldat în sânge, m'a durut deși sunt jandarm. Am trăit în țara dumitale și vă cunosc năcazurile. Am făcut școala la Abrud, dar murindu-mi părinții, a trebuit să mă întorc acasă să câștig de frații mei mai mărunței. La armată, m'am reangajat. Și iată-mă acum șef de post. Pus aici să leg și să desleg regulamentele și legile. Dacă ne ținem de litera legii e rău. Dacă nu, e și mai rău. Având de lucru cu răufăcători, lumea ne privește cu spaima. Și nu ne iartă nimic. Ne suduie în gând, ne ocolesc, ca pe niște strigoi. Iată de ce voi moții, vă faceți cruce, când vedeți un jandarm.

Lui Țărâmpoc nu-i venea să creadă. Se aștepta să fie din nou palmuit silit să mărturisească fapte pe care nu le-a săvârșit, să semneze declarații, pe care nu le-ar fi dat nici în ruptul capului. Și dintr'odată, din omul acela cu pistol la oblânc, încrunțat și cătrănit, a răsărit omul plin, gata să înțeleagă și să vorbească omenește.

Țărâmpoc se luminează. O flacără mare se aprinse în sufletul său bântuit de toate negurile și mulțumi lui Dumnezeu, pentru minunile sale făcându-și o cruce de-o svârlită.

Când se văzu din nou în drum, privind munții care se conturau spre scăpătat, Țărâmpoc își simții inima încălzită și urnindu-și pașii spre țara de cetină, iertă pe toată lumea. Pe buni și pe răi. Pe cei ce i-au greșit și pe cei ce i-ar fi putut greși și se dăruie drumului cu un ochiu răsând și cu altul plângând.

* * *

Apele Arieșului vuiiau, umflete până la gingia șoselei. De pe o coastă și de pe alta a munților, curgeau pâraie repezi, rumegând prundișul dintre stâncile masive, sure și amenințător aplecate peste muruna drumului. În unele locuri, stâncile eșeau atât de mult în șosea, încât păreau niște bătrâne mohorâte, aplecate buburuz, să se adape din râul spumos.

O noapte grea, ca un val de smoală, se lăsase peste munți, învăluind pădurile și valea Arieșului. Țărâmpoc se lăsase în voia murgului, care nu se abătea dela inima drumului, nici în ruptul capului. Se simțea mai în siguranță când lăsa hățurile slobode. De altfel nu vedea înainte nici un căluș măcar. Lămpaș avea la sireglă, dar nu se îndura să ardă gazul. Și-apoi ghicea limba râului după vuiet și umezeală. Uneori când Arieșul zognea în vre-o răstoacă,

stropii îi plesneau fața cu apa grasă de mâl și răgălii. Când unda râului lăsa pentru o clipă drumul de mână, Țărâmpoc auzea cum părăesc pietrele sus în glesna mintelui, spintecând tufele și izbînd în coapsele brazilor, ce se înfiorau, vâjînd prelung, din cetină în cetină.

Țărâmpoc amortise în căruța cu cherhan. Calul simțind că se apropie de casă, pășea mai întins, răsuflând regulat și înnotând uneori prin râul revărsat, care-și întindea uneori din loc în loc, cleoambele până'n cărâmbul muntelui, înecînd șoseaua. Dar nici el nici stăpînul său, nu se frămîntau cu firea de piedecile acestea mărunte, bucuroși că revăd țara de piatră, din care știu când pleacă, dar nu pot ști niciodată dacă și când se vor mai întoarce. Deaceea întoarcerile acestea în pragul iernii, pe moină și jeliță, mustesc în toată tristețea lor, de bucurii mari.

Țărâmpoc tresări. Aude aieveja, sau numai i s'a năzărit că scârțăie un car? Calul se opri brusc, și cărni spre râu.

— Ho! boală da ce te-o apucat strechea, amu în prag de iarnă? Prinse hăturile și vru să-l pornească însă calul tremură și nu se mișcă din loc. Sări de pe ceglău și se duse să pipăie drumul. Nu făcu însă câțiva pași și se împiedcă de un bolovan rostogolit în mijlocul drumului.

— Hm! a nceput să cură muntele la vale? O fi ploat mult iest timp pe-aici de s'o nmuiet și chietrile și tot boscorodind cu murgul Țărâmpoc încercă să urnească bolovanul din loc, dar n-ulu putu nici clinti.

— Hei care-o legat acolo drumul tune dracu 'n el?!

— Ba l-o legat bala ai spurcată. Uită-te și tu c'o nceput să urle la vale muntele și s'o culcat în irma drumului. Nient hai mai binie și-mi ajută să urnesc steiu aiesta de aici! Omul veni mai aproape și bâjbîind cu codoriștea șoseaua, întrebă:

— Care ești acolo? De ce nu aprinzi lămpașu? Țărâmpoc îl cunosc după vorbă:

— Tu ești Partenie?

— Eu ha! Da tu dinde ești de mă cunoști? O alduite-ar lumina soarelui da tu ești Țărâmpoace? De unde vii?

— Din țară... Opintindu-se amândoi rostogoliră bolovanul în apele Arieșului, care-l înghițiră lăcomoase.

— Vezi măi Țărâmpoc, să nu meri și tu după el, că tomna în Turda îți facem comăndarea.

— Doară m'o ferit Dumnezeu drăguțu de bai și prilej.

Murgul simțind drumul slobod porni fără alt îndemn dar se opri ciulind urechile și tremurând din tot trupul. Cei doi bărbați rămaseră înlemniți. Brazii vuiau. Zognind din colț în colț, din molid în molid, o stâncă se prăvălea, cu pietrișul uruind după ea. Unde? Chiar de-ar fi fost ziua n'ar fi văzut-o. Dintr'o săritură, Țărâmpoc se trânti la poalele unui stei, trăgând și pe Partenie după el. Stânca se apropia vâjând și săltând se prăvăli peste carul lui Partenie, flendurind grinzile și aruncând carul în mijlocul Arieșului. Boii au rămas în mijlocul drumului cu jugul în grumaz și ruda carului pozdări după ei fără să-i fi ajuns ceva ca prin minune. Unul rumega liniștit ca și când nimic nu s'ar fi întâmplat. Partenie se repezi să-și caute carul. Țărâmpoc aprinse lampașul și di- buind nu mai aflară din car, decât o roată strivită ca o ceapă de- jerată sub pumnul unui pălmaș.

— Mulțam lui Dumnezeu, că mi-o cruțat batăr iosagul. Car mi-oi mai face eu că lemne sunt destule în pădure. Acum nu mai am ce căuta în târg. Hai să ne întoarcem acasă. Măi, măi, mare-i puterea lui Dumnezeu. Cum te poate curăți dela o clipă la alta. Și mai zice hăla și 'n legea hăluia, că Dumnezeu nu bate cu bota.

— Mare-i puterea tatălui se gândi și Țărâmpoc. Dacă mai fă- ceam un pas toată truda de cinci luni mi-o scâlda în Arieș. Mi-o făcea păsat la mrene și păstrăvi. Iși făcură cruce amândoi și por- niră spre casă, cu boii înainte și murgul după ei.

* * *

Se crepa de ziuă. Țărâmpoc deshămă calul, îi puse straița cu grăunțe în bot și după ce se mai uită odată la căruță, să vadă dacă n'o plouă sub șopru, porni spre casă cu merindarea în care ducea turte și jimble albe la copii, subsuoară. Casa lui Țărâmpoc, așa cum sunt toate casele moșilor, era spânzurată sub muruna unui munte, lângă gardina cerului. Cu căruța nu mai putea face un pas. Bucatele le va căra în spate sau în desaji pe spinare, până în tinda casei. Bine că le văd aci, se gândi Țărâmpoc. De-acum încolo nu mă mai doare capul de ele. Și Țărâmpoc se trezi fluerând topăita, ca un prașcău de șaptesprezece ani.

Se și vedea între copii, împărțindu-le turte dulci, pui de miere și voroși cu miere de stup. Ce sărbătoare pe ei sărmanii

și pe Uliana lui, care de-abună samă n'o mai fi știut de mult cu ce să le înfunde gura.

Cu gândul la bucuriile acestea simple, i se pare că drumul e mai lung și calcă pe jar. O teamă nelămurită, îl învăluie oridecâte ori se apropie de casă. Asta în toți anii, întotdeauna, fără să și-o poată explica. Poate, unde nu știe de ai lui câte-o sută două de zile nimic. Nici o scrisoare, nici o veste în tot acest răstimp nu-l întâmpină nicăiri în drumul său prin țară. Legătura cu casa e ruptă timp de cinci-șase luni. Și într'o sută două de zile câte nu se pot întâmpla? Se prăpădește omul dela o zi la alta, dela o clipă la alta, dar într'atâta amar de vreme?

Când a plecat Saveta, fătura lui, era bolnavă de lingoare. Dar dacă a închis ochii? Cui duce cerceii și măргеlele? Țărâmpoc nu mai face ponturi nici nu mai flueră ca un prașcău. Neliniștile l-au tulburat și l-au îmbătrânit.

Zorii se jucau de-a mijul, prin ieslea de răsărit a munților. Ceata se urca din vale vălătuc, acoperindu-i casa și învăluindu-i curtea, ca 'ntrun val de pânză scos la înălbit. Deschise vranița și-și privi casa sorbind cu nesaț, aerul ogrăzii lui, pe care a ridicat-o cu sudoare și chin, spintecând muntele și bicașeii. Un val de mulțumire îi umplu pieptul, simțind nevoia patimașe, de-a chiui din toate pungile pieptului, ca să răsune munții, să se cutremure văile, de chiotul său. Să se trezească muerea, să-i sară în brațe copiii și să se tăvălească prin iarba și mușchiul jilav cu ei de-avalma, ca atunci când era țangău și nu știa ce's grijile și năcazurile vieții". Oare dece când ești sus în munte, îți vine să dai trântă cu stâncile, să înfrunți cerul și să săruți glesna lui Dumnezeu? se întreba Țărâmpoc, trântindu-și sarica pe grindeiul târnațului. Acolo jos în câmpie, nu-ți mai vine să-ți eși din piele, să apuci țâțanile cerului cu pofta de-ale zguduii, de să se scuture toate stelele, de pe năfrămuța cerului, ca niste pere mălăețe muruite cu argint.

Țărâmpoc simțea că cu toate întrebările pe care și le punea, nici odată n'a fost mai vesel de întoarcerea lui acasă, ca acum. Ii veni o poftă de viață cum n'a mai avut-o din copilăria-i pădureață.

Privirile i se opriră pe un tulnic nou, răzimat de streșină. Il apucă în mâini și înlocuind chiotul ce-i clocotea în piept, se dăruieoului pe care-l stârni cetera aceasta din doaje, instrument de alarmă și alean al moțului. Văile vuiau, cetinile se însuflețiră și pădurile de brazi somnuroase și grele de ploile tomnaticе, se în-

suflețiră în cântecul tumultos și barbar. Țărâmpoc învârtea tulnicul în cele patru colțuri de țară, ca să se audă, ca să se știe că-i acasă, că s'a mai întors odată la vatra lui, la Uliana lui.

— Dar de ce nu s'a răscolit încă Uliana? Să nu fie acasă? Un junghiu ca un piron i se înfipse în inimă. Vru să se repeadă în casă, dar pruncii treziți de cântecul neobișnuit al tulnicului, se răscoliră din nutreț și coborâră din podul poieiții în șură, zbenguindu-se prin gradele la el. Alergă la ei și cuprinzându-i în brațele lui largi cât o țară, le sorbi somnul din ochi.

Rătezul dela ușa tindei căzu. Uliana apăru în prag goală până la poale, scotocind cu ochii prin ogradă, făcu un semn cu mâna și o mogâldeată se strecura, sărind peste târnaț în tufele din dosul casei. Țărâmpoc, uluit, mușcat de sângele înfierbântat la tâmple se repezi peste vraniță, prin tufe, la vale, năruind, și năruindu-se pe sine.

Sus în târnaț, Uliana rămase cu falca în palme, râncedă și fără sufler. Copiii plângeau buburuz, zguduiți de spaimă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În crășma lui Cercel, Partenie întreba mereu pe toți care intrau, dacă nu l-au întâlnit pe Țărâmpoc. Nu-l văzuse nimeni.

— N'oi și coborât încă, măi omule, la vale, îi spuse într'un târziu Culaie. A dat și el de praznic mă, că i-o și vremea de când s'o dus în țară. Că nu-i ușor lucru să postești de muere nici pântru mine că's bătrân, d'apoi pântru el că-i jigă și cu jespă în sânge.

— S'o și culcat și el lângă poale și l-o amețit mă ortaci săul nevestii, adăugă Vârtan, cuscrul lui Partenie.

— Mai tacă-va fleura mă hodoroajelor! Treaba lui ce face. Ce parecă voi n'ați mânca-o cu lingura?

Țărâmpoc intră în mijlocul hohotelor, sarbăd la fața și se razimă de-o laviță. Partenie văzându-l supărat se apropie de el și-l cuprinse pe după umeri.

— Se vede că nu te-o așteptat muierea cu plăcinte, că tare ești zolit.

— Da ce, o dat cu piciorul, mă Țărâmpoace, de nici nu ne mai vezi? îl întreabă Vârtan.

Țărâmpoc țâșni spre el gata să-l turtească și trântind pumnul în masă, paharele începură să joace ponturi.

— Mă, de nu vă înfundați gura, vă sugrum pe toți ca pe niște iezi! Patrafirul care v'o spovărăduit, și apucând pe Partenie de piept, sâsăi în urechi:

— Ce-ai face mă cuscre, dacă ai găsi pe Ana ta, acum când meri acasă, în pat cu gornicul, tăvălindu-se și ignind sub el?

— Pftiu! Împtietei în chietri drace, ce vorovești, mă cuscre, lucruri slabe, că amu sârugi pământul. Ferească-mă Vergura Maria, de păcat.

— Nu te mai tot zmiorecâii ca un nimurug și spune-mi odată, ce-ai face? Ai închide ochii? Ți-ai tăia brânca din umeri, bagă de seamă mă, din umeri ca să nu pui mâna pe țopin și să-l toci, unde l-o țucat moașa?

— Mă cuscre! Hai să rumegăm vorbele. Ți s'o năzărit ceva?

— Că doară nu vorovesc de florile mărului.

— Ce mă tot ceocănești la cap ca o țarcă, mă Țărâmpoc? O cunosc pe Uliana cum mă cunosc pe mine, cum cunosc pe Ana mea. Asta nu-i făcută ca să ajungă o buleandră.

— Cuscre Partenie, asară era să mă flendurească bolovanul ahăla care ți-o sfărmat caru. De ce nu m'o lăsat Dumnezeu pă mine să-i ies în cale? Să mă și făcut plăcintă. Să nu și văzut ce-am văzut. Io nu știam cum să ajung mai degrabă acasă, să-mi văd copiii și, ea, bestia, îi culcă în podul poietii, ca să-și poată face mendrele în casă, cu toți handralăii. Și urlam cuscre de bucurie când am intrat în ogradă de gândeam că numai a me-i lumea, și ea buleandra se brânțălea cu drăguțul în pat, boncălind de plăcere. Pântru cine mi-am tigorât eu oasele? Pântru cine am colindat prin țară să strâng de dulceală? Ca să aibă ea vreme când să-și târșească rușinea la toate zăbârnaicele din munte? Da, io cântat cucu. Am să-i stâng soarele ca la o bidiganie înverinată!

Țărâmpoc scrâșni din măsele, scuipând porcelanul pe podele.

— Adă-mi bade Cercel, o vadră de jinars. Vreau să cură jinarsul astăzi prin făgădău, ca la ospăț. Să nu-ți mai rămână nici de sămânța în chelnerai. Partenie îi apucă brațul.

— Ascultă-mă cuscre. Nu mai crășca. Merem la mine acasă și mai vorovim. Muerea-i făcută din păcat. Și păcatul trebuie să-l iertăm, oricui dar mai cu seama, cum o spus hăla și 'n legea hăluia, cu atât mai mult trăba să-l iertăm cui ni drag. Și ție ție

dragă Uliana. Poate n'o păcătuit cum crezi tu. De ce să-ți spurci dragostea?

— Frate Partenie, mi-o fost dragă ca lumina ochilor. Când am strâns-o întâi în brâncile aiestea, mirosea a iz de calapăr. Și era mai mândră ca preoteasa noastră. Purta niște cozi încolăcite în jurul capului, mai groase decât pumnul meu. Avea mâsurile moi ca niște lână scărmănată. Când m'am suit la munte, întâiași dată la ea în hadină, am găsit-o într'o noapte culcată pă cergă, numărând stelele. M'am străcurat până lângă ea. Doamne cât era de frumoasă. Gândeai că-i soră cu luna. Când m'a văzut s'a răcădit la mine, vrând să strige pe tată-so, dar am prins-o. Se zbătea sub mine ca un jder.

— Lasă-mă că te dejdin mă zăbălosule!

— Nu te las să știu că-ți cânt comăndarea aci!

— Puți a usuc de bărbat necersălat, îmi spunea ea.

— De-aia m'am scăldat în zăr, îi spun eu, cutrulindu-i după zadii.

— Am să-ți smulg mâsurile, de nu te ogoi, se răcădea ea la mine, înverinată și caldă ca o plită înroșită.

— Ba ai să numeri tu stelele verzi când ți-oi sorbi sufletul, ciută hicleană!

Și din noaptea aceia n'am mai văzut-o multă vreme. Mi-a purtat sămință o jumătate de an, când a venit acasă la mine cu șurțul ars. Și Doamne pe ce lume mă simțeam. Când mă întorceam acasă și mirosea în tindă a ierburi uscate și a lână netoarsă, prețuiam și eu cât plătește o mână de muere la casa omului. Uliana motroșea prin casă, mai loatră ca o jurincă. Când umblă și amu, mai frate Partenie, i se leagănă șoldurile la dreapta și la stânga, de gândești că cerne fărină. Hei cât era de albă și oarzină, gânde-ai că-i cură omăt prin vine. Nu odată îi spuneam:

— Tu Uliană, așa ți de alb trupul că de ți-ai împunge degetul cu un ac, ar cură lapte din tine. Și era măi vere, așa de albă, de gândeai-o c'o mâncat numai colac toată viața ei. Amu, mi-o spurcat casa, cu un brigadir. Cu un haidău, care nu-i vernic să mai vadă obrazul lui Dumnezeu. Și-i stâng soarele cuscre Partenie să știu c'o să taie curele din pielea mea.

Țărâmpoc se sculă dela masă și vru să iasă afară, dar Partenie îl opri.

— Nu te las de-aci să știu că te țin în măsele! Stai aci că

nu-mi arde să mă brânțălesc acuma cu tine. Merem la mine acasă. Trimit io sluga după pruncii tăi și-om mai vedea ce-o să se aleagă până mâne din crâmtița asta. Ai să uiți și ti-i lecui.

— Cum să uit mă?! Tu ai uita? O să mă scociorească asta la inimă, până când m'or băga între patru scânduri.

* * *

Zăpada n'a vrut să cadă. Moții o așteptau ca pe o mană ce-rească, să poată începe lucru mai cu spor. Se tot găta de nins de multă vreme, dar omătul nu mai cădea. Și era mare lipsă de nea. Căci numai cu zăpadă se astupau făgașurile scorojite din tina înghețată pe dădăușuri și șlipuri.

Partenie s'a sculat mai devreme. A împăturit în merindare, pită și slană, apoi se duse la poiată să-l trezească pe Țărâmpoc, căci decând s'a întors din țară, stă la el și nu mai vrea să știe de nevastă. Deschise ușa și un val de căldură năvăli afară, din poiată, fumegând toată ușa.

— Scoală măi Țărâmpoace că râd plozii de noi. Ii râncezi durmind atâta. Țărâmpoc nu dormea de mult, ci se svârcolea ca opărit. Se sculă din iesle fără să se mai scuture de ogringi. Din ușa poietii, privirile îi alunecară dincolo de Arieș, unde sub un stei înalt ca un plop era ogoită căsuța lui.

— Mai las-o 'n bala ai spurcată de cățea și nu-ți începe toate zilele cu inimă rea. Hai în casă să sorbim o lingură de zamă, c'o 'nceput să taie parchetul și ne-om duce și noi.

Imbucară vârtos. Țărâmpoc se hărăni ca duminica. Și în timp ce Ana-i sfătuia să fie cu ochii 'n patru, împăturindu-și cămașa, Țărâmpoc se sculă dela masă. Nedănită, Ana se uită la el mirată:

— Ia uită-te la el, își împătură cămașa, de gândești că pleacă în pește.

— Mă duc jidican cuscră. Nu-s eu văduvoi acum?

— Taci și nu te mai osândi înaintea lui Dumnezeu. Mai bine zi Doamne ferește să nu grăesc într'un ceas rău. Dacă nu ți-i milă de ea, ai batăr de copii de știre.

— Că de ei mă doare și pă mine. Dacă te duci azi la guda mea să duci niște mălai și niște grițari la copii.

Plecară amândoi, sorvind aerul rece, cu nesaț. Cum coborau din vârful Pleșii, se vedea toată spinarea muntelui, fremătând.

Brazii pârâiau. Săcurile bocăneau și cetinile suspinau înfiorate. Se auzeau țipete largi: hep!... hep!... Și vâjâitul sâlhelor descoperite, care alunecau la vale pleoscând în Arieș.

Când au intrat în postată, pădurea gema de chiote, și se văicărea de muchile săcurilor. În bulboana stăvilărilor, trunchii glogoziți unii într'alții, erau corniți la vale cu țopinele, de holteii cei mai îndemânatici, care păseau prin valuri de pe un trunchiu pe altul.

Partenie rămase în vale să-și ia delnița în primire, iar Țărâmpoc se urcă pe lângă palmași în sus, până al postata cu bradul alb, pentru doaje. Molidul care crește mai la vale, nu-i bun pentru doaje. Se uscă greu și are cepuri multe.

— Noroc să vă deie Dumnezeu mă buduhaițe! Da mie nu-mi lăsați nici-o țandură?

— Cum să nu, frate Țărâmpoace. Da ce, nu ți-o dat vaca lapte de vii așa de târziu?

— Apoi ce-mi trebuie mie gălesc io și după foc.

— Vezi numa să nu treci hatul că te scupă brigadirul în flamânzare.

Hatul? Brigadirul? Și de ce i-o spun asta tocmai lui. Lui Țărâmpoc i se păru că se întoarce rânza în el. Că oamenii aceștia îi râd în obraz. Râgăi de necaz și-și simți cerul gurii năpădit de venin.

Trânti sculele din cârcă. Iși agăță straița într'o cetină și apucând barda în mâini, izbi cu sete într'un butuc, despicându-l până în rădăcină. Așa am să-i crăp capul, steaua lui de brigadir. Apoi se așeză cu fălcile în pumni pe butuc. Văzu pe Uliana lui, pe murea lui, tăvălită în pat, goală goluță. Se scutură strepezit de vedenia aceasta istovitoare și se apucă de lucru, să uite. Să nu se gândească la nimic. De trei săptămâni se zbate așa și nu știe cum să se scape de vedenii. Isbește cu sete în tulpina bradului care sân-gerează zămuind de rășină. Așchiile sar, lemnul se clatină și el nu se uită unde dă. N'aude țipătul palmașilor care lucrau de-asupra lui.

— Hep!... hep!... și un trunchiu descojit, mângos, trecu pe lângă el, ca un trăznet, rămând în bot răgălii și despicând bolovanii în urma lui. Dar Țărâmpoc nici nu se uită la el. Nu mai vede și nu simte nimic.

Cineva-l bătu peste umăr. Dar Țărămpoc, nu se întoarse, ci și mai îndârjit, bocănia înainte.

— Hei mă bărăntocule, ce te-ai așezat chiar aici sub postată? Vrei să ne baji în temniță? Du-te încolo c'o să te flendurească vr'un trunchiu, ca pe-o liptie.

Țărămpoc ridică umerii și se uită nedumerit. Omul care-l bătea pe umăr, omul care-l sfătua să se ferească de moarte, era el, brigadirul care i-a necinstit casa și i-a spurcat muierea.

— Mi-ai picat în cleoambe, praporii tăi brigadir. Nu te nădăești? Ai crezut tu c'o să vii așa de bun măgan la mine? De știai că io-s aici nu mai veneai să mă sfătuești ca să fug din gura morții, nici să-ți fi dat cineva brânză de iepure. Cârneai un trunchiu peste mine și pace. Țărămpoc nu-ți mai făcea bai în aminul veacului. Puteai să-ți faci mendrele în voie cu muerea mea. Nu vă mai avea nimeni de știre. Și ne mai așteptând nimic, Țărămpoc îi trânti un pumn ca o muche de săcure, plesnindu-l în fălci. Brigadirul se nărui grămadă. Arma îi sări din mâni de-o svârlită.

— Roagă-te celui de sus să-ți ierte greșelile! Amu până ai vreme! Brigadirul cu ochii holbați, se uita disperat la Țărămpoc. Cum nu l-a cunoscut? Cine l-a adus la el? poate că Dumnezeu l-a pedepsit. O! dacă nu i-ar fi sărit pușca din mâni. Acum nu mai avea ce face, decât să închidă ochii.

— Nu te zmiorcăi! Vorovește! Sau cu mine ți-e păstă mână. Ai crezut că n'o să-ți pună nimeni de mămăligă și-ai trăit așa ca un junc de prăsilă. Dar te jugănesc eu.

Țărămpoc se nărui asupra lui. Barda hodinea împlântată în trunchiu. Brigadirul se svârcolea s'o ridice. Dar Țărămpoc îi trânti genunchiul în piept și înceștându-și dejetul ca o menghină în grumazul brigadirului, îl țintui de pământ. Se zvârcoliră astfel gâfăind ca niște foi, când brigadirul, scoțând un genunchie de sub el și proptindu-l lui Țărămpoc în piept, îl svârli într'o dungă și se repezi la săcure. Palmele o culeseră setoase ca pe o salvare. În bobotaia luptei, Țărămpoc nu-i ghici gestul. De sus palmașii cu palmele tolcer la gură, strigau într'una:

— Hep!... Hep!... Hep!... Trunchii treceau pe lângă ei, vertiginos, strecurându-se printre bolovani și sărind peste tufe.

Țărămpoc se dumiri. Ca o gujbă sări pe brigadir și apucându-i brațul i-l suci, până scăpără barda din mână. Brigadirul întors cu fața spre postată văzu cum vuesc tufele, cum țâșnesc buștenii

gata să-i acopere. Se zvârcolea să scape, să-i arate lui Țărâmpoc primejdia. Cu ultimile puteri, împlântându-și mâinile în moțul lui Țărâmpoc, îi suci capul, tocmai în momentul în care buștenii se apropiiau polog să-i înghită. Li se umplu la amândoi gura de sânge. Moartea era la o svârlită. O clipă se lăsară din chinji unul pe celălalt. Vânjos brigadirul ridică săcurea să lovească, dar trunchii trecură peste ei, puhoi, sfârticându-le mădulele.

Ecoul se mai repeta încă undeva în văi, îngănându-se slab și din ce în ce mai palid... hep... hep...

Să nu ne mai întoarcem privirile

de Dimitrie Danciu

Să nu ne mai întoarcem privirile 'napoi
Că-i prea departe țara din care am plecat.
Aproape de pământul doritului ducat
E ora de odihnă, în ierburile moi.

Și vântul serii calde — de-a-pururea hoinar,
Va 'ntârzia pe fruntea de ghiță și de vis.
In toamna care vine, prin tufe de iris
Ne vom ascunde pașii, sub veștedul frunzar.

Târziu în calme seri

Târziu, în calme seri ne-om aminti
De-aceste câmpuri dragi, de-aceste flori,
De oamenii ce nu-i vom întâlni,
De toamnele cu brumă și palori.

Pădurea — poate — nu ne va primi
Ca liniștea de-acum. Vom fi streini.
Pe umede poteci vom osteni
In slaba fulguire de lumini.

Legea morții ca factor de evoluție

de Eugen A. Pora

Vieață?... Moarte?... Realități grozave, întrebări haotice, pentru al căror răspuns se sbuciumă omenirea dela începutul ei și se va sbuciuma — poate — până la sfârșit. Necunoscutul e întotdeauna inspirator de frică și neliniște. Moartea e temută de oricine, oricât de bătrân ar fi, cu toate că e un fenomen natural și necesar în evoluția vieții pe pământ. De tributul morții nimeni și nimic nu poate scăpa.

Moartea e sfârșitul unui început care e vieața. Vieața și moartea sunt două aspecte pe care le îmbracă uneori materia cosmică în evoluția ei. Ele se succed continuu, una celeilalte, și aceleași elemente componente servesc vieții ca și morții. Intre vieață și moarte nu există antagonism decât în mintea noastră. „To be or not to be“ e un contrast numai pentru noi, pentru psihicul nostru. În realitate suntem întotdeauna, numai că odată ne găsim în stare potențială, desagregați în materia înconjurătoare, *putem să fim*, altădată ne găsim în stare dinamică, individualizați, *suntem*.

Vieața și moartea sunt deci două forme, ale evoluției materiei minerale. *Vieața* ia un aspect de materie organizată, cu un echilibru determinat, și e caracterizată printr'un schimb continuu și reciproc cu exteriorul; *moartea* readuce materia organizată la un echilibru instabil, cu o pierdere continuă de energie la exterior.

A defini fenomenul morții, altfel ca încetarea vieții, e tot atât de imposibil astăzi, ca și a defini vieața.

Vieața și moartea sunt două realități, ale căror cauze originare nu le cunoaștem. Ceia ce putem ști sunt numai manifestațiunile lor.

Vieață există la suprafața pământului de mii și mii de secole. Nici un calcul geologic nu ne poate fixa exact asupra acestei durate.

Vieța se clădește cu materie inertă. Dacă nu ar fi moarte de multă vreme s'ar fi isprăvit materialul de construcție și vieța nu ar mai fi fost posibilă, nemai existând material prim. „Moartea e deci concluzia necesară a vieții“. „Tot ce e început trebuie să se sfârșească“ (Roger¹). „Nici un început fără sfârșit“ după cum spune românul. Această lege filosofică este absolut general valabilă. Lumile dispar și altele le înlocuiesc. Universul va fi înlocuit odată cu un alt cosmos. Indivizii ca și spițele dispar, lăsând teren liber altor indivizi, altor spițe. Paleontologia ne furnizează suficiente exemple și e destul să amintim numai de dispariția gigantelor reptile secundare, înlocuite cu pipernicitele mamifere, mai bine înzestrate în lupta vieții, care se vor irosi la rândul-le și ele dând loc cine știe căror monștrii viitori, pentru a ne da seama de această succesiune continuă de organisme noi la suprafața pământului.

Forma vieții oragnizate e trecătoare. Numai energia e indestructibilă, iar legea conservării energiei, a lui A. Mayer, și a conservării materiei, a lui Lavoisier, sunt singurele până astăzi universale și permanente.

Plantele pot trăi câteva zile sau câteva milenii de ani. Animalele nu trec mai mult de 2 secole. Vieța amânduur feluri de viuitoare se termină însă cu moartea.

Moartea la plante are alte manifestațiuni aparente decât la animale, cu toate că în fond fenomenul e același.

Moartea poate fi naturală sau accidentală. Moartea naturală e mi frecventă la plante și e rară la animale.

Pierea vegetației anuale e un fenomen de moarte naturală. Cauzele morții sezonare se găsesc în mediul înconjurător, în condițiunile neprielnice de vieță. Frigul nu permite ca reacțiunile chimice necesare vieții vegetale să se mai exercite normal. Iarba moare, lăsând sămânța pentru generația anului viitor. Vieța deci nu dispare ca spiță, ci numai ca individ. Moartea individului a creiat necesitatea perpetuării spiței prin sămânță sau germen. *Reproducerea e o consecință a morții.*

Materialul chimic component al plantelor e luat din mediul înconjurător: pământ, aer. După moarte el se desorganizează grație bacteriilor și e descompus din nou până la stadiul de compo-

¹) Roger. — *Traité de Physiologie*, vol. I., 1933.

nenți minerali, care sunt redați mediului înconjurător: pământ, aer. Grație acestor descompuneri, materialul constructiv e mereu păstrat într'o cantitate suficientă pentru noile plante viitoare. *Moartea păstrează un echilibru între materialul întrebuințat și cel întrebuințabil*, între energia chimică actuală și potențială, *între prezent și viitor*. Grație ei vieța vegetală nu va dispărea dela suprafața pământului.

Moartea accidentală la plante e o excepție. Iarba cosită, copacul doborât, au posibilități de regenerare. Individul nu a murit, a suferit doar o amputație a corpului, care se poate reface. Regenerarea e una din proprietățile materiei.

La animale moartea naturală e mai rară. Afară de cazul insectelor, cre se prăpădesc cu venirea iernii (cu toate că în realitate cele mai multe se transformă în alte stadii de vieță), lăsând ouă pentru generațiile viitoare, și în special al Ephemerelelor, — care trăiesc abia câteva ore, timpul strict necesar pentru reproducere, — la animale nu prea se mai cunosc cazuri de moarte naturală. Îmbătrânirea animalelor e un fenomen de intoxicațiune lentă, care sfârșește cu oprirea mecanismului vieții, dar nu se termină cu o moarte strict naturală. Intoxicațiunea e doar un accident de funcționare. Mai ales la om se poate afirma cu certitudine că nu există niciodată o moarte naturală (Metchnikoff²).

Pe când la plante moartea putea fi datorită cauzelor exterioare, la animale moartea e datorită, în cele mai multe cazuri, cauzelor interioare.

Materialul de construcție al animalelor e împrumutat tot din mediul înconjurător (alimente, aer). După moarte, grație tot acțiunii bacteriene, el e redat sub formă elementară pământului și aerului.

Intre plante și animale este doar o deosebire în procurarea materialului constructiv, cele dintâi îl iau direct din mediu, ca material elementar constitutiv al materiei inerte, celelalte îl iau dela plante sub forma unui material complex și organic. *Rezultatul morții este însă același la ambele forme de viețuitoare*: dislocarea materialului construit, până la elemente simple, componente ale mediului înconjurător. Deci dacă plantele și animalele nu se aseamănă în felul de construcție individuală, ele sunt identice în ceia ce

2) Morat & Doyon. — Traité de Physiologie, vol. V., 1918.

privește destructia morții și acest fenomen se datorește faptului că în moarte elementele care lucrează și execută travaliul destruc-tiv sunt aceleași: *bacteriile*.

Și aici trebuie să insistăm puțin asupra rolului bacteriilor în fenomenul retrocedării mediului înconjurător a elementelor componente ale organismelor moarte. Elementele componente ale materiei vii sunt chimic identice cu cele externe, numai că orânduirea lor se găsește sub o formă specifică vieții. Proteinele, grăsimile și hidrații de carbon nu se găsesc în materia inertă. Ele sunt caracteristice vieții. Pentru desintegrarea lor sub formă elementară de C, N, O, H, s. etc. e nevoie de travaliul bacterian. „La vie préside au travail de la mort dans toutes ses phases“ (Pasteur). *Fără fermentații bacterieni, substanțele organice nu ar putea fi descompuse*. Fără bacterii deci componenții minerali nu ar putea fi retrocedați viitoarelor generațiuni și vieța nu ar mai putea avea loc la suprafața pământului. *Moartea e deci rezolvată și dusă la bun sfârșit de vieță*. Fără bacterii moartea ar fi poate mai simplă, dar mult mai gravă pentru economia vieții. Fără bacterii vieța nu ar putea exista. Iată cum cele mai simple organisme actuale devin cele mai importante în păstrarea vieții la suprafața pământului. *Grație numai lor firul vieții este neîntrerupt*.

Dar vieța mai depinde și de prezența reciprocă a plantelor și animalelor. Plantele nu pot exista fără animale (CO₂), iar animalele nu se pot lipsi de plante (O₂)³.

Iată pe scurt complexul ce păstrează vieța pe planeta noastră. Vieța e atât de abundentă încât presidează și actul morții. Mai mult „orice manifestațiune a unui fenomen în ființa vie, este necesar legată de o destrucție organică“. „Vieța e moarte“ după cum spune atât de sugestiv Cl Bernard⁴).

Noi trăim ca individ totalitar, dar părțile componente ale organismului nostru mor și se regenerează. Celulele alcătuitoare ale țesuturilor mor prin intoxicațiuni de funcționare și sunt înlocuite cu altele. Intr'o secundă în organismul omului mor mai mult de 5 și 1/2 milioane globule roșii și tot atâtea se refac. Astfel vieța unei globule roșii nu durează mai mult de 2—3 săptămâni. Glanda thymus moare la pubertate, ovarul se distruge la 40—50 de ani (me-

³) Pora A. E. — Symposion nr. 2/1938, p. 174.

⁴) Cl. Bernard. — La Science experimentale, 1878.

nopauză). Deci în același timp în organism putem găsi funcțiuni îmbătrânite (thymus) și altele noi (glande genitale). „En fait si le vivant contient toujours des éléments morts, le mort conserve longtemps des éléments vivants“ (H. de Varigny^{4a}).

Individul e comparabil în această privință cu societatea, a cărei componenți mor, sunt înlocuiți, dar a cărei organizație și ființă, se păstrează vreme îndelungată.

Unii savanți, ca Weismann, Metchnikoff etc., au susținut teoria unei imortalități. Afirmățiunile lor se bazau pe observațiunile făcute la ființele unicelulare. Ei legau moartea de existența unui cadavru, ori moarte însemnează dispariția individului, fără ca necesar să fie și un cadavru.

Protozoarele se pot înmulți prin diviziune. Un individ ajuns la anumit stadiu de dezvoltare se scindează în două. Individul inițial a dispărut și au luat naștere alți doi indivizi. Cadavru e adevărat că lipsește în acest caz, dar nu e mai puțin adevărat că individul a dispărut și că materia lui alcătuitoare formează acum doi indivizi noi. Dacă procedeul acesta ar putea dăinui la infinit, atunci s'ar putea și admite că e vorba de o imortalitate a materiei vii a Protozoarelor. Dar experimental s'a dovedit că procedeul diviziunii nu mai este eficace peste un anumit număr de scindări și că trebuie să intervină un act de copulațiune a doi indivizi, *cu eliminare de o foarte mică cantitate de substanță nucleară*, pentruca în urmă, diviziunea să poată reîncepe un nou ciclu. Deci diviziunea individului e un procedeu de viață individuală, tot așa cum butășirea la plante e un mijloc asexuat de a înmulți indivizii prezenți. Dar diviziunea ca și butășirea nu pot păstra spița indefinit. Trebuie un act de copulațiune, un act sexuat, pentru a naște sămânța, germenul. Și în *copulația Protozoarelor există un rest ce se elimină*, care poate fi comparat cu un cadavru, dacă numai decât vrem să legăm moartea de prezența unui cadavru.

La animalele superioare cadavru e mult mai mare. Corpul înșiși constituie cadavru și germenul unicelular e purtătorul stindardului vital mai departe. *La Protozoare proporția dintre germen și corp e inversată*. Acolo germenul e mai mare decât cadavru eliminat, din cauză că avem de-a face cu ființe unicelulare. La Meta-

^{4a}) H. de Varigny. — Rév. gén. Sc. 43, 367, 1932.

zoare germeul unicelular e infinit mai mic decât cadavrul și din această cauză ni s'a părut fenomenul curios și inexplicit.

Această disproporție a făcut să se creadă în imortalitatea Protozoarelor. Astăzi avem însă siguranța și mângâierea că nu există ființă nemuritoare. Toate organismele, fie unicelulare, fie pluricelulare, sunt impuse cu moartea pentru vieță.

Dacă am vorbit până acum de moarte, am considerat-o ca un fenomen integral. Analizat însă actul morții arată că lucrurile sunt ceva mai complicate. Intre vieți și moarte există toată gama trecerilor. Nu putem indica un moment când vieța a încetat și moartea a început. *Moartea începe întotdeauna înainte de sfârșitul vieții.*

Există o vieță elementară a celulelor și țesuturilor și o vieță de ansamblu a organismului. Tot asemenea există o moarte de ansamblu a organismului și o moarte elementară a celulelor. Niciodată moartea de ansamblu nu coincide cu moartea elementară⁵⁾.

La animalele inferioare moartea elementară poate fi foarte îndepărtată de moartea de ansamblu. O broască decapitată, cu inima scoasă și respirația oprită poate fi sediu de fenomene biologice încă timp îndelungat dacă se păstrează anumite condițiuni de mediu. Vieța elementară tisulară s'a izbutit să se cultive și în afara vieții de ansamblu. Culturile de țesuturi nu sunt decât astfel de rezultate. Iar țesutul embrionar de pui, cultivat de doctorul A. Carrel⁶⁾ timp de 15 ani, mai continuă și astăzi să trăiască într'un tub special al laboratorului dela Institutul Rockefeller din New-York.

Supraviețuirea organelor în afara corpului a arătat deasemenea că vieța elementară a țesuturilor se poate păstra în afara vieții de ansamblu, dacă condițiunile de mediu sunt respectate. Prof. Athanasiu și Grădinescu⁷⁾ au izbutit încă la 1912 să păstreze funcțiunea normală a unei inimi de broască, timp de 33 de zile, în afara organismului.

Vieța elementară și moartea elementară se pot deci cu ușurință disocia de vieța și moartea de ansamblu.

Un om e considerat mort atunci când respirația s'a oprit și inima a încetat să mai bată. Prin oprirea circulației și lipsa oxige-

5) Arthus M. — Précis de Physiologie. 1920.

6) Carrel A. — L'homme cet inconu. 1 vol., 1937.

7) Athanasiu J. et A. Grădinescu. — C. R. Soc. Biol. p. 335, 1912.

nului, sistemul nervos încetează să mai funcționeze. Dar mușchii rămân excitabili și se pot contracta în urma unor excitațiuni exterioare (diferența bruscă de temperatură poate provoca mișcări ale mâinilor, picioarelor mortului). Numai după intrarea lor în rigiditate cadaverică (timpul depinde de starea anterioară a țesutului muscular) se pot considera ca morți. Ciliile de pe mucoasa laringeană și tracheală își continuă bătaia câteva zile după moarte. Globulele albe ale sângelui trec din vase în țesuturi, 2—3 zile după moarte și scoase din organism pot fi păstrate încă multă vreme în viață. Spermatozoizii pot trăi până la 8 zile într'un testicol ținut la rece, după ce omul sau animalul a murit. Părul și unghiile mortului continuă să crească chiar în gropi⁸⁾.

Dar dacă la om poate fi vorba de 7—8 zile pentru ca toate țesuturile să fie moarte la alte animale durata aceasta poate fi chiar mai lungă sau mai scurtă. La animalele inferioare (Protozoare) moartea e complectă în vreo 30 de minute, dar la Mamiferele polare moartea reală poate dura până la câteva săptămâni. Aceste diferențe sunt datorite condițiilor de mediu. Moartea totală depinde deci *în mare măsură de condițiile exterioare*, mai ales de temperatură. Durata ei este cu atât mai lungă cu cât temperatura este mai scăzută (până la anumite limite peste care se produc alterațiuni histologice și citologice ireversibile).

Bazat pe aceste constatări de supraviețuire post mortală a unor țesuturi, Iwanow⁹⁾ a practicat în Rusia Sovietică însămânțări artificiale pe o scară întinsă, mai ales la cai sau la încrucișeri de animale domestice (capre) cu animale sălbatice împușcate.

Deci moartea nu poate fi delimitată precis de viață. Moartea cucerește cu încetul viața.

Și acest lucru nu e aplicabil numai la om, ci e general la toate ființele. O plantă nu moare deodată, precum nici o ființă unicelulară nu moare deodată. Și sunt experiențe concludente pentru susținerea acestei afirmațiuni.

Dar problema care s'a pus din cele mai vechi timpuri a fost cea a stabilirii momentului după care procesul morții nu mai poate fi oprit. Căci în Medicină se cunosc cazuri de oprire a cordului și respirației, care pot fi readuse prin anumite procedee. Sunt așa

8) Verworn. — Physiologie générale. 1900.

9) Iwanow. — Rév. gén. Sc. 41, 73, 1930.

zisele morți aparente. Acestea sunt cu atât mai importante de studiat cu cât în India s'au putut face cercetări riguroase pe fachiri intrați de bună voie în moarte aparentă și s'a constatat că fenomenele vieții sunt dispărute la acești indivizi. Ei pot rămânea astfel vreme îndelungată (câteva zile sau săptămâni) și apoi pot reveni la viață prin anumite procedee.

Oprirea respirației și a cordului, pot obveni uneori și la omul european, fără voia lui și în urma anumitor boli. Individul cade în sincopă letargică, foarte asemănătoare cu moartea. Dacă nu se intervine la timp, sincopa poate trece în moarte. Sau dacă e de lungă durată se poate întâmpla ca individul să fie înmormântat de viu și să nu moară decât în mormânt. Sau se poate ca revenirea să se facă dela sine și individul să se scoale de pe catafalc.

Cine nu a auzit că Dl X, după ce a stat 2 zile în cosciug, plâns de ai săi și de prieteni, s'a trezit în timpul prohodului, îngrozind pe cei prezenți și dând preotului o excelentă ocazie de predică mistică. Tema e frecventă în romanele de aventuri, fantastice. De câțori veghetorii de noapte nu povestesc că mortul s'a mișcat sau a rostit cuvinte neînțelese. De câte ori nu se spune că s'au auzit șgote din gropi, glasuri tânguitoare în nopți cu lună, țipete lugubre, iar cadavrul a fost găsit la desgroapare cu totul în altă poziție decât culcat pe spate, semn evident că mortul s'a trezit acolo în întunecimea rece a pământului, s'a mișcat și că deci mortul... nu era mort!

În interpretarea tuturor acestor fenomene trebuie făcut să între în joc, în parte, și fantezia poporului, dar nu trebuie neglijat nici partea de adevăr care este.

Invieri într'adevăr au existat. Medicina cunoaște cazuri. Individul a fost într'o stare letargică și fie că fumul de tămâie, fie vinul ce se toarnă deasupra mortului, fie alte cauze, au determinat trezirea lui tocmai în momentul slujbei religioase. Lucrul nu e imposibil.

Mișcările mortului pot fi provocate de cauze foarte naturale. Dacă moartea a obvenit în urma unei crize tetanice, mușchii corpului sunt obosiți și rigiditatea cadaverică obvine foarte repede. În timpul rigidității mușchii se coagulează și prin aceasta se scurtează, putând astfel acționa asupra diferitelor părghii osoase, determinând mișcări mai ales ale mâinilor și picioarelor.

În interiorul intestinului procesele bacteriene nu au încetat,

chiar după moartea omului. Datorită lor pot lua naștere gaze felurite, care ieșind prin orificiul bucal pot provoca anumite sunete guturale, luate drept vorbe neînțelese ale mortului, mai ales dacă ele survin în momentul când se ponegrește răposatul sau cei apropiați lui.

În cimitire zgomotele ce se pot auzi din gropi sunt datorite tot acestor fel de cauze, desvoltării gazelor, mișcărilor de rigiditate cadaverică etc. și nu e nimic anormal în ele.

Totuși dacă aceste fenomene „post mortem“ pot fi explicate de știință, se poate întâmpla ca ele să fie datorite și numai unei stări de moarte aparentă.

Căci în definitiv moartea aparentă nu e o excepție în natură. Ea este un mijloc de apărare a unor organisme contra condițiilor neprielnice de mediu. Și semințele plantelor sau desicatia completă a unor animale, e o astfel de stare de moarte aparentă, în care orice manifestațiuni palpabile de viață au dispărut și viața nu revine la ritmul ei normal decât dacă condițiunile de mediu reapar.

Între viața actuală și moartea aparentă, sau viața latentă cum s'a mai numit aceasta din urmă, există aceeași deosebire ce este între un ceas cu arcul tras și un ceas cu arcul destins și oprit. Cel din urmă nu are condițiunile prielnice de funcționare, dar de îndată ce va fi întors și el va marca timpul.

Între viața normală și moartea aparentă se clasează și somnul hibernal al animalelor. Organismele au deci posibilitatea de a-și suprima temporar viața manifestă și nu trebuie să ne mire faptul că și unii fachiri pot exercita această facultate.

Prin moartea aparentă, luată astfel în toată seria organismelor, se face o trecere continuă dela viața normală la moartea adevărată.

Moartea aparentă e destul de rară la om, mai ales dacă în toate cazurile certificarea morții se face de către un medic. Medicina dispune astăzi de mijloace destul de sigure pentru a ști dacă un individ este sau nu mort, adecă dacă mai poate fi sau nu readus la viață.

Dar lăsând la o parte aceste chestiuni *antropocentrice*, să ne dăm seama că *moartea organismelor e o necesitate imperioasă a perpetuării vieții*. Viața e strict legată de moarte și viață fără moarte nu poate exista, după cum nici moarte fără viață nu se

poate concepe. Legea morții e generală și universală. Într'un sens mai larg, ea e aplicabilă nu numai ființelor, ci întregului cosmos. Materia se transformă încontinuu, dar nu se pierde niciodată, după cum a spus Lavoisier. Transformările ei nu sunt decât morți ale unor stări anterioare și nașterea unor stări noi. Fără aceste transformări materia s'ar găsi într'o stare statică. Dinamismul energiei nu e posibil fără transformări și fără moarte. Iată de ce *moartea e unul din factorii cei mai importanți ai evoluției*.

Din cauza morții vieța e atât de prolifică. Din cele peste un milion de ouă de morun de ex., abia câteva ajung să fie clocite și numai aproximativ unul singur dintre pui va parcurge ciclul vital complet al spiței. „Trebuie o producție exuberantă și o destrucție implacabilă, pentruca vieța să continue în condițiunile în care a apărut și în care se menține pe pământ. Noi contemplăm cu indiferență această risă vitală și am sfârșit prin a crede că ea e legea fundamentală a ceea ce numim *armonia naturii*“ (Roger¹).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

¹⁰) Roger. — Loc. cit.

Cea dintâi mărturisire

după André Dumas

E cea dintâi mărturisire...
Ce visuri!... Ei de mâni se țin;
De-a gândurilor cumpănire
Se pleacă frunțile puțin.

Doar liniștea îi mai pricepe...
Robiți aceleiași plăceri,
Necunoscutul care 'ncepe
Îi scoate o clipă din tăceri.

În jurul lor se 'nalță noapte...
Mișcați, cu suflet încântat,
Tăcând — s'au stins acele șoapte —
Pe pragul vieții au călcat.

(Paysage)

La mine în chilie...

după André Dumas

La mine în chilie, când totu-i adormit,
Ades, cu lampa stinsă, de muncă ostenit,
Veghez — lumini străine răzbat discret prin geam —
Mă 'ntreb atâtea gânduri oare de unde am?...
Pe albele perdele, clare viziuni se 'mbină,
Alunecă spre mine pe-o scară de lumină

Și luna le îmbracă în haine de dantele.
Dar visurile mele... de unde îmi vin ele?
Tăcerea e ușoară, cerească, vapoasă;
Chilia mea devine tot mai misterioasă
Și mintea mea dintr'însa nimic nu mai reține,
Atâta fericire oare de unde-mi vine?...
Se-apropie iar ziua, sosește ora 'n care
Se spune că 'ngropații vorbesc cu fiecare.
Când pacea nopții negre i-atâta de adâncă.
Din alte lumi o voce par'că s'aude încă.

(Roseaux)

Sonet

după Felix Arvers 1806—1850

Sufletul meu secretul, vieța-mi misteru-și are:
O dragoste eternă 'ntr'o clipă concepută.
Eu am ținut-o 'n mine — boala nădejde n'are —
De ceea ce mi-a dat-o rămas-a neștiută.

Vai! mi-ași fi făcut calea pe lângă ea trecută,
Alături fiind de dânsa totuși în depărtare,
Pân'la sfârșit pe humă-mi urmam a mea cărare,
Făr'a primi nimica din ființa necerută.

Cu toate că-i făcută de Domnul delicată,
Ea își va urma calea neauzind, distrată,
Murmur de-amor ce 'ncearcă de-ai săi pași să se lege.

Păstrând o datorie, crezând pios într'însa
Va zice când citi-va sonetul plin de dânsa
Cine o fi femeia“? — și nu va înțelege.

Traduceri de Grigore Poruțiu

Dealul Perjilor

Georgeta Mircea Cancicov: Dealul Perjilor, ed. Națională — Ciornei, București.

Literatura d-nei Georgeta Mircea Cancicov vine ca o reacțiune întârziată față de acea idealizare a vieții sătești, practică dealungul unei întregi serii de ani de exagerările unui curent, astăzi, dacă nu încă pe deplin uitat, cel puțin retușat în ambiția lui de a stabili superlative pentru angrenajul rural. Dar dacă d-na Georgeta Mircea Cancicov părea în primele două volume să cadă în exagerarea antipodică acestei idealizări, de astădată în volumul „Dealul Perjilor” revine la o linie mai temperată în prezentarea tipului rural, excesiv colorat de deficiențe în fresca de debut „Poeni” și în „Moldovenii”. În acest sens „Dealul Perjilor” aduce nu un nou tip de țaran față de cel din volumele anterioare, ci unul parcă mai indulcit, mai așezat, uneori chiar duios cum este, de pildă, Lisandu pădurarul. Evident vom regăsi și în „Dealul Perjilor” vechile mizerii ale vieții rurale, cu oameni strâmți la cap, cu fel de fel de necazuri simple în fața cărora îndârjirea țaranului se diluiază și împotriva cărora lupta lui îl situiază în posturi ridicole.

„Dealul Perjilor” rezumă în cele 100 de pagini câteva scene din sugestibilitatea cărora se degajează în întregime atmosfera satului moldovean, se relevă tipurile caracteristice proiectate în ecranul rural și se desvăluie micile necazuri cari frământă pe săteni, îi copleșesc, le turbură viața.

„Din capul locului vom spune că în evocarea angrenajului rural d-na Cancicov operează cu efecte de contrast, lăsând, prin urmare, în sarcina antinomiilor literare deslănțuirea ridicolului. Dar contrastele nu vor privi numai alcătuirea spirituală a personajilor sau situațiile diverse în care aceste personaje sunt puse. Ele merg mai departe să arate ridicolul în însăși alcătuirea cadrului acțiunii. Astfel, printr-o suculentă ironie cele două sate în cari se localizează scenetele d-nei Cancicov își poartă fiecare numele real al celuilalt. Pentru că în „Dealul Perjilor” vor crește numai mere, iar în Valea Merilor numai perje. D-na Cancicov ne spune că această intervertire de numiri este opera unui primar sedus de apariția unui măr în mijlocul satului cu perje și unui perj în satul cu meri. Autoarea vrea să ne arate în această substituție nomenclativă încăodată mai mult profunda zăpăceală a oamenilor, zăpăceală care pare a se răsfrânge chiar și în deciziunile destulului.

Intălnim contrastele și în numele pe cari le poartă cei din Dealul Perjilor. Trăind cu vestigiile romane ale cetății pe ruinele căreia este clădit satul, oamenii din Dealul Perjilor poartă cu emfază nume ca August, Neron, Ovidiu, Cezar, Cicero, Cornelia, Petronia, etc., pronume, cari, alăturate numelor originare vor produce asociații comice ca cele de Ovidiu Ficioru, August Laie, Neron Târneață, Cezar. Topârlea, etc., realizând un adaus de ridicol pe seama atmosferei din volum.

În fond volumul d-nei Georgeta Mircea Cancicov, secționat în două părți: Dealul Perjilor — Valea Merilor, — încearcă, și reușește pe deplin, să arate cum țărani își realizează cuprinsul de emoții din mărunțișuri fade cari, în predispoziția rurală de exagerări, creiază veritabile conflicte dramatice. Astfel în partea primă a volumului vom asista la grandiosul spectacol al deslănțuirii furtunii, după o îndelungată și nimicitoare secetă. Bucuria generală pentru darul din cer se înlocuește, în măsura în care ploaia se transformă în uragan, cu groaza pentru o catastrofă eventuală. În conștiința țaranilor vina pustiitorului uragan o poartă cele două babe Vasilca și Mândița cari uzând de naivitățile unei superstiții locale îngroapă cu ceremonial de magie rurală — vezi Doamne, ca să supere pe Dumnezeu să le dea ploaia — o păpușe în pământ. Când furia țaranilor e gata să se deslănțue asupra celor două babe iese curcubeul să liniștească atmosfera.

Întreaga scenetă este brodată pe pitorescul dialog dintre cele două babe. O serie de amănunte revelatoare, de amănunte de toate naturile, în soțeste acțiunea colorând tabloul și reliefând efectele. Pe calea acestui dialog d-na Georgeta Mircea Cancicov prezintă ambianța rurală moldoveană probând o rară destoinicie în felul cum dirijează în funcție de acest dialog acțiunea schiței.

Independent de această schiță, de acest tablou cu babe și cu superstiții care ne servește într'un mod cu totul original unul din aspectele vieții dela țară, d-na Cancicov ne dă un al doilea tablou asupra căruia insistăm numai pentru a sublinia noutatea cu care se înscrie în literatura d-nei Cancicov.

Este vorba de un tablou care rezumă în el toată frumusețea unei idile înfiripate în pădure între fermecătoarea Ilinca și Lisandru pădurarul. Dragostea ce se țese între acești tineri n'are nimic din acel amor idealizat care falsifica odinioară realitatea. Este o dragoste sănătoasă, plină de viață, cu duioșii aproape sălbatice, cu gingășii, dacă vreți, brutale.

Scriind această scenă d-na Cancicov revine dela acel realism exagerat, „realism fantastic” cum îl numește G. Călinescu, la un realism mai temperat prezentând în sfârșit pe săteni și în afară de ridicolul obligat, de grotescul necesar.

Față de atitudinea tranșantă din volumele precedente, acceptarea, de astădată, a unui tip rural mai echilibrat angajează scrisul d-nei Cancicov pe un drum mai cert și mai limpede.

Schița din volum cuprinsă sub indicația „Valea Merilor” reeditează zăpăcelile oamenilor din „Dealul Perjilor”. Încăodată conflicte mari se țin pe motive simple. Un cuiș de viespi sgândărit în clopotnița bisericii produce hărmălaie în tot satul: o față urâtă și proastă stârnește satul cu moartea mamei sale, prisecărita Opincă, mușcată de albine și în realitate numai leși-

nată. Apariția moartei înviate răstoarnă satul de frică. Chipul ei vânt și umflat inebunește oamenii de spaimă. Cei cari își mai țin firea încearcă, înainte de a o rupe la fugă, să convingă pe privescăriță că a murit într'adevăr.

— „Madam Opincă”, îi spune unul. „Ai murit și iac-așa invie omul”.

Ca și cel dintâi și acest tablou este brodat pe un dialog. Pe dialogul celor doi țărani tineri Cocu și Topârlea din Valea Merilor, cari, înainte de a fi purtătorii acțiunii realizează o izbită simetrie față de cele două babe din Dealul Perjilor. Simetria punând alături două babe și doi tineri, demonstrează în acest paralelism o perfectă unitate a fondului rural, chiar atunci când aspectele diferă.

Subliniind, pentru a încheia, stilul pe care procesul de orășenizare, ce se face remarcat pe alocuri în volum, nu l-a denaturat în măsură a-i vîola autenticitatea, stil plin de pitoresc, vom adăuga grija cu care d-na Cancicov și-a ales subiectele, priceperea cu care și-a alcătuit personagiile și talentul cu care le dirijează acțiunile, întotdeauna asociate de o excepțională pătrundere psihologică și întotdeauna stropite cu un umor, proaspăt, viu și sănătos.

Horia Stanca

Prăvăle Baba

Ionel Teodoranu: *Prăvăle Baba*, roman, ed. Cartea Românească, București.

Vom fi prezenți să recunoaștem că dl. Ionel Teodoreanu a venit în literatura noastră cu un roman căruia i-a imprimat o marcă personală. Lăudată din punctul de vedere al originalității și scuzată de anticipațiile făcute pe seama viitorului literar al acestui uluitor talent, nota personală a d-lui Ionel Teodoreanu, în loc să se găsească în echilibru față de celelalte condițiuni ale unui roman, a sfârșit prin a cădea într'un exces căruia, cu toate sfaturile critice ale lui Ibrăileanu, d. Teodoreanu nu i-a găsit până astăzi un corectiv serios și definitiv. Cele două încercări făcute în această privință în ultima vreme, acea frescă cu oameni și întâmplări „Arca lui Noe” și acea monografie aproape socială „Fundacul Varlamului”, n'au izbutit să arate într'atât dorința autorului lor de a se emancipa, cât, prin recidivele în care a recăzut după fiecare evadare din lirism, imposibilitatea organică a d-lui Teodoreanu de a renunța la acest lirism. Ne vom grăbi să spunem că la acest lirism, pe care d. Teodoreanu îl cultivă cu pasiunea unui adolescent obsedat de ritmuri și imagini, d-sa n'a renunțat de fapt nici în încercările amintite; atât doar că acolo reușise să-l pună în echilibru cu evenimentele epice. Acest fapt înainte de a servi epicul, închidea oarecum în limite de forță lirismul, altădată — ca și acum, de altfel, — lăsat să se bengue nestânjenit în pagini.

Notând o primă recidivă cu volumul „Secretul Anei Florentin” scris imediat după „Arca lui Noe” și apărut — se pare — pentru a desminți efortul făcut acolo în vederea unei mai solide încheșări a unui epic mai des-

voltat, d. Teodoreanu, după a doua încercare, mai izbutită decât cea dintâi, de a se degaja în „Fundacul Varlamului” din dulcегăriile profesate aiurea, înregistrează cu recentul volum „Prăvale Baba” o a doua recidivă, mai gravă, și ea, decât cea dintâi.

„Prăvale Baba” poartă în sine toate lucrurile bune și mai ales toate păcatele din romanele anterioare ale d-lui Teodoreanu. Vom regăsi astfel aci în cel mai dificil capitol al ei puternica pătrundere psihologică a d-lui Teodoreanu. Această pătrundere reiese în întregime din aceeași problemă care necesitănd explorarea sufletului unui copil, pune pe autor, ca și în „La Medeleni” în contact cu o lume ce nu poate fi cunoscută și, prin urmare, reconstituită în roman decât pe cale de intuiție. Cunoscând dificultatea inițială a acestei operații, suntem gata să suflinem și marele succes realizat, în această privință, de d. Teodoreanu, Fănuță, copilul minune, pe care îl va crește d-sa în „Prăvale Baba” fiind, atâta vreme cât rămâne copil, un splendid exemplar al imaginației creatoare a autorului său.

Dar pătrunderea psihologică a d-lui Teodoreanu nu se rezumă numai la alcătuirea vieții interioare a lui Fănuță, copilul minune. Ea se răsfrânge în toată atmosfera de basm ce se țese în jurul acestui copil, nu numai ceilalți copii, dar chiar și personagiile mature, care participă în roman, aparținând lumii de copii, lumii de basm evocată de d. Teodoreanu. Imediat aci vom adăuga și un dezavantaj al acestui fapt, d. Teodoreanu pierzând în bună măsură contactul cu realitatea epică a romanului, toate, dar absolut toate personagiile fiind idealizate în conținutul lor sufletesc. Incepând cu Ștefan Damaschin, tatăl lui Fănuță, care ca un alt Făt-Frumos (comparația este a d-lui Teodoreanu chiar) apare în roman numai pentru a-l colora și mai mult cu atmosfera de basm, și sfârșind cu Ilie Pănișoară, care simbolizează în sine bunătatea și în măgarul ce-l poartă mereu după sine răbdarea, cele două atribute pe care simbolica lui misiune de lămpăgiu le fecundează cu lumini de viață și de artă, — personagiile sunt în înfățișarea dată lor de d. Teodoreanu, coborite din cu totul alte sfere decât din viața aceasta plină de sbucium, de frământare și de chin.

Personajii de un profund fond moral, lucru pe care îl subliniem mai ales ca un avantaj al literaturii de totdeauna a d-lui Teodoreanu, aceste apariții de basm dau romanului un ton ce nu se alterează nicăiri prin vreo puternică izbucnire de pasiune. În acest fel romanul va fi lipsit și de un conflict dramatic propriu zis. Singura pasiune mare din roman este cea a lui Fănuță pentru pictura pe care o cultivă cu sbuciume interioare care frizează genialitatea, dar pentru succesul căreia nicăiri nu întâmpină vreo obstrucție, care să-i ceară să lupte, sau care să-l umple de desamăgiri. O atât de net recunoscută și admirată genialitate evident nu putea da loc la alte conflicte dramatice decât la acelea pe care un destin vitreg, urmând un blestem familiar, le pune în calea lui Fănuță. Astfel pentru a nu desminți destinul genilor, Fănuță va orbi, întâi de un ochiu, apoi și de celălalt, și ca să fie și un oarecare tragism la mijloc, eroul va muri necunoscut în râpile dela Prăvale Baba, unde se va prăbuși în goana lui după senzațiile și emoțiile trăite aci în copilărie.

Mai cu seamă vom regăsi în „Prăvale Baba” stilul plin de frumuseți al d-lui Teodoreanu. A mai insista asupra acestui stil, înseamnă a repeta la infinit lucruri prea des amintite. Sprinten, sugestiv, muzical, acest stil nu păcătuiește decât prin metaforele cu care uneori d. Teodoreanu îl încarcă prea mult. Metaforismul excesiv practicat de d. Teodoreanu traduce de altfel întreaga problemă pe care o suscită prezența acestui romancier în literatură. Incompatibilitatea acestui metaforism cu epicul necesar în roman grevează cu toate consecințele sale asupra scrisului d-lui Teodoreanu. Și pentru că niciodată aceste tendințe deosebite, proza și metafora, nu se vor putea concilia, romanul d-lui Teodoreanu nu va reuși să depășească originalul căutat și să acosteze în definitivul cerut de capacitatea acestui scriitor al nostru.

Ceeace rămâne totuși ca o contribuție definitivă în opera d-lui Teodoreanu este măestria extraordinară cu care reușește să creeze o lume a copilului. Persistența d-lui Teodoreanu în acest capitol al creației dovedește la d-sa o preocupare nu numai ocazională, ci o adevărată obsesie chiar. Stăruinței d-sale asupra acestei probleme îi datorește, de altfel, și marele succes realizat în studiul copilului și a tuturor corespondențelor vieții sale speciale.

Incât privește romanul degajat de problematica copilului, vom avea de adăugat numai că, cu un epic expropriat de excese lirice, „Prăvale Baba” este condamnat să rămână o simplă cifră — poate și un titlu — într-un raft de cărți din care este prea puțin probabil să mai fie readus la viață printr'o lectură, alta decât cea documentară, sau cea nostalgică a vreunui cititor care și-a alintat cândva adolescența cu farmecul sentimental al scrisului d-lui Ionel Teodoreanu.

Horia Stanca

EPIGRAME

Furcile Caudine

Ion Pena: *Furcile Caudine*, epigrame, Colecția Drum, 1939.

Epigrama e un gen dificil, de altfel destul de disputat la noi. Avem chiar o revistă exclusiv epigramistică și totuși, prea puține epigrame. De aceea, cînd ne întîlnim cu ea, nu putem să nu învederăm acest fapt.

D-l Ion Pena, e un tînăr, pe care nu l-am mai întîlnit, pînă azi, în nici-o antologie de acest soi, deși avem citeva, și nici măcar în vre-o publicație de provincie. Cu toate acestea, printre colaboratorii dela „Epigrama”, cred că ar face — ierte-mi-se expresia — serie bună.

S'ar părea că epigrama — la prima vedere — se scrie, lângă un pahar cu vin. Că pentru a face o epigramă, e suficient să suferi de, mincărime la limbă. Un străin, care ar răsfoii o colecție completă — inexistentă altfel —

Epigrame

de strigături românești, ar afirma — și pe drept cuvânt — că ne sufocăm de-atîta spirit. Și totuși epigramaștii care fac cinste acestui gen, îi putem număra pe cinci degete.

D-l Ion Pena, e perceptor, undeva prin Teleorman. Și asta nu-i suficient pentru a fi epigramist. Căci cu tot spiritul său tescuit în cărțulia scoasă sub auspiciile unei meritoase, dar modeste edituri ca aceea a grupării tinerilor scriitori dela Roșiorii-de-Vede, din păcate, va rămîne un om de duh, pentru cei cîțiva prieteni de aproape și alții, puțini, de departe. Altul ar fi fost acest debut, dacă autorul nostru, ar fi cel puțin director general, să nu zic, ministru de finanțe.

Jumătate din epigramele d-sale, d. Ion Pena le-a rezervat scriitorilor, pe care se vede, că-i cunoaște admirabil. Dar să deschidem cartea la întâmplare:

Lui Octav Dessila, maior în activitate și autorul romanelor „Zveteana“, „Noroii“, „Neastîmpăr“ etc. (mic extras din foaia sa calificativă de ofițer).

Bună forță militară,
Decorat de multe ori
Și-a comis ceva erori
De esență... literară.

Despre Păstorel Teodoreanu, s'au scris atîtea epigrame, încît nu exagerez deloc dacă spun, că s'ar putea face o culegere cît stog, deaceea e greu de adăugat ceva nou la vraful de epigrame improvizate pe socoteala lui. Prezentăm cititorilor una din cele cinci-șase, pe care d-l Ion Pena îi le dedică:

Lui Păstorel Teodoreanu la o agapă.

Lumea-i zice Păstorel...
Eu propun, iubiți convivi,
Ca să fim obiectivi
Și să-i zicem... Păhărel.

Altui scriitor:

Dilemă...

Eri o schiță am citit
Rea de nu făcea un ban.
Dar, mărturisesc cîstit,
Nu era de Cazaban...

Un farmec imedit, îl constituie — în epigramele d-lui Ion Pena — replica pe care o dă d-sa proverbelor românești.

Citiți:

Cine se amestecă în țărițe, îl minîncă porcii.
(proverb)

Nu contest. Dar sunt excepții.
Și vă dau o pildă încă:
Versul lui Stamatiad
Pariez că nu-l mîncă...

Muzeografie

Sau, aceasta care ni se pare unica in tot volumul mai aspră, păcat în care cad acei ce n'au talent, ricoșind în trivihlism. Din fericire d-l Ion Pena s'a cenzurat la timp.

Capra sare masa, iada sare casa.
(proverb)

Dacă stai nițel și cați,
Este vorbă-adevărată:
Are măsă doi bărbați,
Fata are... o armată.

Nici circiumarii nu sunt cruțați. Iată-o:

Controversă la un circiumar.

— Nene, ce mai tura-vura,
Nu ți-e bună băutura.
— Vinu-i bun, pe cinstea mea,
Insă... apa este rea.

Ne oprim. Am putea cita întreg volumul. Senin, epigrama d-lui Ion Pena, se citește cu drag. Nu izbucnești în hohote, căci ironia este discretă, te invită întâi la o ușoară meditație. Le citești dimineața și te trezești, ca săcuiul, că te prăpădești de râs, abia seara. E și aceasta un indiciu că autorul, nu numai a glumit, ci a și gândit. Și cu toate acestea, cititorul ales, le soarbe ca pe un canceu de apă rece în luna lui Cuptor.

Incheem aceste fugare note, pe marginea „Furcilor Caudine”, ale d-lui Ion Pena, cu convingerea că debutul d-sale este o autentică și neașteptată contribuție, adusă acestui gen de literatură, prea puțin servit cu serioase realizări

V. Copilu-Cheatră

MUZEOGRAFIE

Trei conferințe de orientare

N. Iorga: Trei conferințe de orientare. 1939.

„Datina Românească” a scos de rând îngrijit publicate în volum trei conferințe ale d-lui Iorga tratând probleme în legătură cu operele noastre de artă și muzeografia românească. În prima conferință, „Monumentele noastre istorice și opera Comisiei Monumentelor istorice”, se accentuează importanța pe care a avut-o această comisie pentru conservarea unora din monumentele noastre de artă, cu toate că nu a fost întotdeauna înțeleasă și mai ales sprijinită cum se cuvenea. Cu spiritul d-sale obiectiv, deși uneori plin de ironii răutăcioase, d-l Iorga reliefează atât meritele cât și păcatele

pe care le are această comisie. Dar la fel accentuează și ignoranța publicului în materie de artă națională. „Comisia n'are ochi de linx să vadă în toate colțurile României“, spune d-l Iorga. Ea trebuie sesizată de intelectualii locului. Dar . . . intelectualii satelor noastre sunt cei mai mari ignoranți, dacă nu chiar dușmanii operelor de artă. Preții sau învățătorii, cu rare excepții, sunt acei care ignorează în primul rând valoarea bisericilor de lemn din satele izolate, înlocuindu-le cu cele de piatră fără niciun gust. Ei sunt acei care comandă acoperirea cu var a frumoaselor picturi murale și ei trimit „la pod“ icoanele vechi, care trădează mult mai mult sîmț artistic al umililor zugravi, decât mășgăliturile pictorilor moderni. De aceea „podul cuprinde de multeori obiectele prețioase, iar ceea ce este jos reprezintă numai nepriceperea pretențioasă“.

În celelalte două conferințe „Ce este un muzeu istoric“ și „Ce este un muzeu de artă“, d-l Iorga se ocupă de cele mai variate probleme muzeografice: rostul unui muzeu, organizarea lui, tehnica muzeală, rolul educativ al muzeelor, etc. Din vasta d-sale experiență, din ceea ce a văzut la noi, dar mai ales la alții, d-l Iorga ne dă în primul rând sfaturi practice, indicând nu atît ceea ce este un muzeu, ci mai ales ceea ce trebuie să fie.

Un muzeu va trebui în primul rând să fie expresia localității în care se găsește. „Viața noastră suferă din cauza acestui neajuns că noi facem pretutindeni lucruri care sunt pentru orice loc, și care de fapt nu sunt pentru niciunul. Un oraș este un organism, o viață, o formă particulară din felul de a se manifesta al unui popor, și tot ce se găsește în acest oraș trebuie să fie în legătură cu dezvoltarea lui, cu activitatea lui, cu menirea lui“. Deci „orice muzeu trebuie să corespundă unei tradiții, care poate fi de mai multe secole, și unor nevoi care se mențin până în momentul de față, sau care au apărut abia în viața aceluși oraș“ (p. 20). Obiectele vor trebui expuse nefăcute de „fumul sfânt al secolilor“, sau de patima vremii, și într'o anumită atmosferă care să dea impresia de viață. „Toate lucrurile care au făcut parte din viață trebuie să le înviem din nou prin felul în care se așează între dănsule“.

Dar un muzeu nu trebuie aranjat odată pentru totdeauna. Obiectele trebuiesc schimbate formând o permanentă expoziție muzeală pentru ca publicul să poată găsi în muzeu oricând lucruri nouă. Dar pentru aceasta trebuie ca personalul muzeelor să aibă o pregătire profesională. El va trebui să învețe nu numai cum se aranjează un muzeu, cum să selecționeze obiectele, dar și cum să se poarte de publicul vizitator. Un funcționar de muzeu, ca și un bibliotecar, nu trebuie să fie un om ursuz, bosumflat că-l deranjezi, ci de o bunăvoință exemplară. El trebuie să ia în primire și să-l conducă explicându-i și pe cel din urmă muncitor care intră să viziteze muzeul.

La rândul său publicul trebuie să viziteze muzeele nu din simplu snobism, ci din necesitate sufletească. Muzeul trebuie să facă parte din educația tineretului punându-l în contact cu opera trecutului. Mai ales elevii și studenții, după exemplul Americanilor, vor trebui să populeze și la noi cât mai mult sălile muzeelor. Căci, începe d-l Iorga una din conferințe: „Nu mijloace materiale de apărare vor mântui această țară, întemeiaă cu atîta

greutate, și peste așa de sângeroase jertfe ale atâtor generații, ci puterile din noi, care nu se pot crea decât prin contactul adevărat cu puterea care trăește în operele, venerabile, ale înaintașilor noștri".

Gh. Pavelescu

REVISTE

Românești

„Prepoem” — Decembrie 1939.

Citim în ultimul număr al tinerei reviste „Prepoem” — titlul ni se pare cam curios — un articol intitulat „Preludiu la poezia nouă” și semnat Florea Crețeanu.

„Noutatea poeziei — spune autorul articolului — nu constă în tendința ei revoluționară, ci, mai ales, în sinteza perfectă pe care o face cu valorile trecutului. Această unificare, ieșită dintr'un joc dramatic și contradictoriu, lipsește tuturor încercărilor care s'au făcut în poezia noastră „nouă”.

„E îmbucurător faptul că s'a deschis astăzi din nou lupta poetică. Această luptă însă trebuie sprijinită pe un bine definit sens al culturii românești. Poezia este o funcțiune în ansamblul culturii; ființa ei depinde de felul cum se integrează în unitatea și în perspectiva destinului cultural. Între o funcțiune și totalitatea ei este un raport de reciprocitate vitală. Tot așa, poezia poate da desvoltare și avânt culturii dacă este organic integrată în ea, după cum și cultura susține necesar elanul poetic și-i dă sens de substanță”.

„Poesia tânără, care vrea să se afirme de aci înainte cu originalitatea ei autentică, nu va putea deveni ceace vrea, adică poetic nouă, numai dacă va avea conștiința unității culturale pe care trebuie să o înfăptuiască, dându-i sens de sinteză istorică”.

D. Florea Crețeanu are dreptate când afirmă cele de mai sus. Poezia tânără, atât cea românească cât și cea de aiurea, ca să poată primi atributul și sensul de nouă, va trebui să se nască din sinteza, din contopirea bine înfăptuită a trecutului cu nota originală a prezentului.

Semnează versuri în acelaș număr tinerii: Pavel P. Belu, Zaharia G. Buruiană, Chidu Dragomir, Costel Moraru, Alex Tair, Petre Paulescu, Aurel Tediuc, A. Bogacă, Cristofor Vitencu, Dimitrie Scheianu, Petre A. Butucea, C. Aldea, Ilariu Spulber, Grigore Bușariu, Vasile Culică și Ion Marin Micola.

Ne-a plăcut mai ales poezia lui Pavel P. Belu intitulată „Chemare pentru Ecaterina Octavia”, a cărei ultimă strofă pentru frumusețea ei o reproducem:

„Musti-va 'n fagi tăcerea, ca strugurii sub roată ...
Pe-a vârfulor frunte alunecă un nor.
Și parcă văd: cuminte, tăcută și mirată,
Ai să privești cum trece o ciută spre isvor ...”

Articolele substanțiale ale d-lor Pimen Constantinescu, C. Pârlea și Traian Mihăilescu, completează în mod fericit numărul pe Decembrie al merituozelor „reviste de afirmare a tinerei poezii românești”.

„Pagini literare” — Iulie—Decembrie 1939.

După o absență de șase luni din vitrina literară a Ardealului, perseverenta revistă turdeană a reușit să mai spargă odată — nădăjduim că nu e pentru ultima oară când face acest act eroic — zidul greutăților materiale, zid de care se lovesc toate publicațiile silite să trăiască prin propriile lor mijloace.

În acest număr care încheie al șaptelea an de existență al „Paginilor literare” semnează: Grigore Popa: „Artă și valoare”, Teodor Murășeanu: „Poemul Câmpiei”, „Urcuș”; V. Beneș: „Amo, amas, amat...”; M. Beniuc: „Ziuă-și mână 'n fugă calul șarg”, „În trupul livezii”, „Pe inima 'n derivă”; Al. Negură: „Cântec”, „Cântec trist”, „Voluptate”; Constantin Stelian: „Poeme din Charles Baudelaire”. Tânărul meloman Dorin Speranția interpretează de o manieră cam îndrăzneță „Preludii” de Debussy. Cronici—idei—oameni—fapte—insemnări semnează profesorul Romulus Demetrescu, Ion I. Rusu, Octav Dănilă, Emil Isac, Nicolae Mocanu și Teodor Murășanu.

Face o deosebită impresie scurta însemnare a celui din urmă, cu ocazia împlinirii a șase ani dela moartea luptătorului și poetului ardelean Aurel Esca.

Este un gest într'adevăr nobil acesta de a mâna din când în când gândurile generației actuale înapoi către ilustrele figuri dăspărute ale generației unirii.

Grigore P. Poruțiu

Am urmărit întotdeauna cu plăcere apariția regulată a inimoasei reviste sătmărene „Afirmarea”, care se ocupă mai mult de problemele locale, având și o bogată rubrică de însemnări, recenzii și încercări poetice.

Noutățile literare sunt recenzate la timp și cu multă îndemănare de talentatul eseist tânăr, Constantin Popescu.

Scrierile d-lui Octavian Ruleanu sunt colorate și interesante, aducând un accent nou în paginile revistei. Incursiunile d-nei Maria A. Demian în domeniul sociologiei sunt pline de avânt și de entuziasm tineresc.

Colaborarea temporală a d-nilor V. Scurtu, E. Seleș și alți liierați sătmăreni, mărește valoarea revistei dela granița de Vest.

Dintre colaboratorii revistei, intenționat l-am lăsat la sfârșit pe d-l V. Moiş, student la facultatea de Litere și Filosofie din București, pentru că mi-s'a părut că scrierile domniei sale — dealtfel foarte reușite în genul lor — sunt uneori prea categorice, având pretenția să spună ultimul cuvânt într'un domeniu veșnic accesibil noilor contribuții.

Ceeace ne-a surprins și mai mult din pana acestui tânăr foarte talentat, a fost o dare de seamă despre activitatea filosofică românească din anul ce a trecut, în care d-l Moiş face aprecieri și critici — după modesta noastră părere — cam pripite.

Profesori universitari cu vază și cu renume, recunoscuți ca atare, sunt atacați cu o neobișnuită vehemență. Sentințele acestui domn sunt pronunțate cu pretenții de judecată definitivă și sunt aruncate cu o ușurință care te sperie.

Oameni cu o prodigioasă și valoroasă activitate filosofică și artistică sunt declarați incompetenți și cabotini, cu o ușurință și cu o superioritate, care uneori atinge limita don Quijotismului, cu atât mai vărtos că nu sunt fondate pe nici un argument — nici plauzibil nici implauzibil — fiind simple, repetăm simple și izolate afirmații nedocumentate.

Noi aici nu dăscălim pe nimeni nici nu începem o polemică. Am ținut însă să atragem atenția asupra acestui mic defect de expresiune, care uneori poate susține unele concluzii neplăcute autorului.

Fără să vrem să părem snobi, trebuie să afirmăm că sunt autorități necontestate, despre care nu se poate *pur și simplu* afirma că sunt „incompetente”, mai ales dacă o atare personalitate este pusă la un post unde are menirea să îndrume aceea generație, din care face parte și autorul acelor afirmații.

Am crezut că a fost nevoie de această rectificare, pentru restabilirea unui „ton comme il faut” în discuții și în critici, în numele cuvântului și al bunului simț.

Ion Pescariu

Franceze

Le Mois — Octombrie 1939.

Revista „Le Mois” aduce în ultimul său număr un articol al lui Vladimir Weidlé despre arta scrisului în Statele Unite, intitulat „Le passé et l'avenir des lettres aux Etats-Units”.

Cele mai interesante rânduri din acest articol, semnat de unul dintre bunii cunoscători ai literaturii anglo-saxone, sunt acelea în care este vorba despre poezia americană.

„Istoria oricărei literaturi și a oricărei transformări literare profunde — spune Weidlé — începe prin poezie; există aici o lege care se verifică sub ochii noștri în istoria literaturii americane”. Robi, din punct de vedere al limbei, poporului englez din care se trag, Americanii îi păstrează și în poezie o supunere oarbă până la apariția celui dintâiu poet cu adevărat autohton Walt Whitman. Independența politică a Statelor Unite ale Americii de Nord nu coincide cu cea artistică și spirituală. Generații întregi au trecut, până când, debarasându-se în sfârșit de mentalitatea ce-i stăpâna dela venirea lor din Europa, stăpânii „Noului Continent” au impus o notă originală în sens național, vieții lor literare și mai ales poeziei. Meritul acestei renașteri, căci este o adevărată renaștere această nouă orientare a vieții spirituale americane, aparține următorilor poeți: Walt Whitman, inițiatorul ei, apoi Edgar Lee Martens, Edwin Arlington Robinson, Carol Sandburg, Robert Frost și în sfârșit Vachel Lindsay.

In rest, din punct de vedere literar, nimic demn de semnalat.

Grigore Poruțiu

Perfidum ridens Venus

În această lucrare, profesorul d-în Imola (Italia de Nord), autor al mai multor lucrări foarte apreciate — din domeniul clasicismului, în special din poezia latină, — se ocupă, de data asta, de Oda III, 27 a nemuritorului Orațiu. În primele 10 pagini alături de textul Odei, Buscaroli, ne dă în versuri safice una din acele traduceri în care e un maestru. Totuși, în locul aceluși „un riso suo maligno” prin care traducătorul redă pe „perfidum ridens”, aș fi dorit altceva. Dela pag. 10—26, ni se oferă, introdusă prin o citație așa de expresivă din Leopardi, o excelentă exegeză a textului, sprijinită pe o cunoaștere — cred — exhaustivă a literaturii respective, și pe un gust și bun simț ce fac cinste autorului. Dela pag. 26—55, urmează un comentariu ce ilustrează anumite părți, cuvinte sau expresii din odă și ni se explică de ce în cutare loc, traducătorul, a preferat să redea textul prin cutare sau cutare cuvânt ori termen. În sfârșit, dela 55—76, avem o serie de vre-o 200 de note la exegeză, în care autorul ia poziție față de nenumărații comentatori, traducători și exegeți ai acestei ode.

Într'un cuvânt, încercarea d-lui Buscaroli constituie — îndrănesc s'o spun — un model de urmat, când e vorba de a prezenta un autor antic sau o parte din el, cititorului modern. Numai că această metodă reclamă o mare muncă, lectură imensă, gust și conștiențiozitate.

Ar fi — evident — un ideal să avem un autor întreg comentat în felul acesta. Însă, gândiți-vă: O singură idee a lui Orațiu a reclamat 76 de pagini pe text în-octavo, tipărit cu litere mărunte și îndesate. Păstrând această proporție, câte pagini ar necesita comentariul și exegeza întregii opere a lui Orațiu? Ei, domnule Buscaroli, ai curajul s'o răspunzi?

Dar nu vreau să am aerul că-i fac un reproș că a făcut așa de bine și așa *d-în belșug* (poate *prea d-în belșug*) acest comentariu-exegeză model. Îi dorim, dacă nu să cuteze a duce la capăt comentariul întregii opere orațiene, să ne dea cel puțin o carte, după aceleași norme ca în „Perfidum ridens”!

Șt. Bezdechi

Rainer Maria Rilke

Poetul subtilității și al valorilor supreme, Rilke aduce un ton nou în poezia și arta germană. Stăpânită de autoritatea romanticilor, de tirania unor forțe care o copleșeau, arta poetică germană părea o orchestră care se sbate neputincioasă sub bagheta unui dirijor care o copleșea.

Apariția lui Rilke în acest concert este ca un flux melodic de vioare prime, care introduce o armonie nouă și dulce în svăcnirea și frământarea polifonică. Dacă poeții germani până la Rilke reușesc să te delecteze, influențând una sau mai multe laturi ale sensibilității tale, poezia lui Rilke te captivează, te angajează total, ca un val cald de substanță necunoscută, sau te copleșește prin forța lui mistică, inundându-te.

Citirea poeziilor lui Rilke te transpune într-o stare de beatitudine transcendentală, de contemplație mistică de o amploare dumnezeiască. În ceața trandafirică, ce se degajează din opera lui Rilke, se mișcă figuri ciudate, ale căror orbite se încrucișează în mod cu totul fortuit, impletindu-se și despărțindu-se ca într'un quadril ceresc, acompaniat de o uriașă orchestră serafică.

Dacă poezie lirică înseamnă *atmosferă*, apoi poezia lui Rilke e caracterizată în întregime de această atmosferă.

Impresia lăsată de poet e identică cu incantația cauzată de vibrația melodică a unei simfonii de maestru, sau de dansul unui baletist genial.

Când un poet se ridică la înălțimi așa de excepționale ca Rainer Maria Rilke, atunci poezia sa se confundă cu o contemplație mistică, quasi religioasă, al cărei cadru e arta și al cărei scop e realizarea frumosului, a eternului poetic.

Rilke a fost foarte apreciat de contemporani, influența lui exercitându-se direct, asupra unei întregi generații de poeți. Și astăzi, când preocupările similare au căzut pe al doilea plan în cel de al III-lea Reich, atmosfera creiată de Rilke mai dăinuiește încă — în unele cercuri numai —, dar principala preocupare literară și artistică e alta, variind după idealurile urmărite pe alt tărâm.

Opera lui Rilke a fost de nenumărate ori reeditată, în formă cât se poate de estetică, având și avantajul de a fi foarte efin — caracter comun tuturor edițiilor germane, chiar și celor de lux — („Mein Kampf" legat în piele, într'o formă splendidă, se vindea cu 5 mărci, acum această „literatură" se vinde și mai efin).

Intreaga producțiune a lui Rilke se găsește editată la editura Insel-Verlag din Leipzig, care conține șase volume foarte frumos ajustate.

Ceea ce este caracteristic la el, ne izbește încă dela prima pagină. O candoare aproape supranaturală, învăluită într'o pânză transparentă de sacru misticism.

Iată casa, vechea și dărăpănata casă natală a poetului, evocatoare de atâtea dulci și melancolice amintiri.

„Im alten Hause; vor mir frei
 Seh ich ganz Prag in weiter Runde;
 tief unten geht die Dämmerstunde
 mit lautlos leisem Schritt vorbei.“

Iată străbuna Praga, cu străzile ei vechi, cu reminiscențe medievale, dominate de „Turmkuppel von Sankt Nikolas", Praga cu atâtea legende mistice din evul mediu.

Acest cadru medieval este caracteristic lui Rilke. Ulițele strâmte, cu case sombre și evocatoare, păstrează parcă amintirea magilor și a alchimiştilor, pe care parcă-i vedea agitându-se pe lângă vasele lor, în care clocotesc materii necunoscute, din forfoteala cărora trebuia să iasă, omnipotentă piatră filosofală.

„Alte Häuser, steilgegiebelt,
hohe Türme voll Gebimmel, —
in die engen Höfe liebelt
nur ein winzig stückchen Himmel.“

Poezia lui Rilke este o măreață și îndrăzneată construcție gotică, care tinde mereu spre absolut, cu îndrăzneala nemeditată a geniului, care caută să realizeze supremul ideal, pornind din străfundurile haotice.

„und hart daneben streckt die Gotik
die dürren Hände betend aus“.

O adâncă credință răzbate prin poezia rilkeană, credință amestecată cu misticism creștin, care ajunge uneori profunzimi nebănuite și culminează în accente de mișcătoare sinceritate.

Toate sentimentele poetului sunt legate de dumnezeire, de care se simte copleșit.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Bei dir ist es traut:
zage Uhren schlagen
wie aus weiten Tagen.
Komm mir ein Liebes sagen:
aber nur nicht laut.“

Poetul Rilke caracterizează poezia și pe poeți în felul următor:

„Unsere träume sind Marmorhermen,
Die wir in unsere Tempel stellen
und mit unseren Kränzen erhellen
und mit unseren Wünschen erwärmen.

Unsere Worte sind goldene Büsten,
Die wir in unsere Tage tragen, —
Die lebendigen Götter ragen
In der Kühle anderer Küsten.

Wir sind immer in einem Ermatten,
Ob wir rüstig sind oder Ruhn,
Aber wir haben strahlende Schatten,
Welche die ewiger Gesten tun.“

Rainer Maria Rilke mai are și o bogată activitate în proză. Studiul despre Augustin Rodin este de o finețe și de o putere de analiză extraordinară. Afară de câteva studii și fragmente de atare natură, trebuie să amintim „Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge”, traduceri din Valéry și din Verlaine și povestea minunată a stegarului Cristoph Rilke (asupra căreia ne propunem să mai revenim într'un studiu special).

Ca încheiere ne vom ocupa de o colecție de scrisori rilkeene, a cunoscutului romancier Franz Xaver Kappus, care a fost editată de acesta sub titlul: „Sfaturi către un tânăr poet”.

Aceste scrisori conțin profesiunea de credință a lui Rilke în materie de artă și de poezie. Stilul lor ales, uneori biblic, este de o putere sugestivă enormă, făcând ca fazele să ți se strecoare în suflet, cucerindu-te prin căldura și sinceritatea lor.

Ceeace ne mai surprinde este modestia poetului față de el însuși, față de putințele sale. Iată ce spune într'un loc:

„Mult simate domn,

Acum câteva zile am primit scrisoarea d-tale. Îți mulțumesc pentru marea încredere ce mi-o arăți. Iată tot ce pot să fac. Nu pot să pătrund în natura artei d-tale, căci orice preocupare critică îmi este străină.”

Poezia, după părerea lui Rilke, e pur subiectivă și internă, având ca unic izvor interioritatea poetului.

„Nimeni nu te poate sfătui și ajuta, nimeni. Nu ai decât o singură cale. Adâncește-te în d-ta”.

„Un creator trebuie să fie o lume pentru el însuși, să găsească totul în el și în natura de care s'a legat.”

„Nimic nu-ți poate turbura mai puternic evoluția decât să privești în afară și să aștepți de acolo răspunsuri pe care nu ți le poate da decât simțământul d-tale, în ceasul cel mai tainic.”

Iată valoarea interiorității și a momentului de inspirație.

Trăirea intimă este o condiție absolut necesară pentru arta adevărată, trăirea marilor întrebări pe care le pune viața și existența.

„Și trebuie să trăiești totul. Trăește acum întrebările. Poate că trăindu-le acum, vei trăi mai târziu pe nesimțite răspunsul.”

Valoarea acestei trăiri — după citirea lui Rilke — e evidentă. Orice lucru mare și profund cere, pretinde imperios această trăire, care trebuie să servească ca deviză operei lui Rainer Maria Rilke.

Ion Pescariu

De vorbă cu d. Traian Vulpescu despre muzica românească și despre altceva

Nu este în intenția noastră să îmbrățișăm într'o simplă notă de revistă, pe toți compozitorii, care s'au afirmat până în prezent mai mult sau mai puțin, ca valori autentice.

Plecând dela o discuție fugară cu distinsul profesor dela Academia de muzică și Artă dramatică, d-l Traian Vulpescu, ne vom mărghini să inre-

gistrăm aci, unele impresii de ansamblu, relevând pe unii din acei compozitori, care s'au descătușat de sub zodia *lăutăritului*.

Cu reținută amărăciune d-l prof. Traian Vulpescu afirma — și pe drept cuvânt — că: „E atât de greu să mai găsești un cântec popular, nealterat, curat. Biserica și-a introdus gama între accentele bucolice. Câteva note curate, apoi intervine cântecul preotului și ce păcat!”

Iată de ce, o problemă principală, încă nerezolvată, care a rămas în principiul muzicii românești, este aceea a folklorului, considerat ca fanatism direct în compozițiile simfonice. Până mai eri, s'a crezut că intervenția melodiilor populare, dau compoziției o atmosferă națională, uitându-se însă că oricât ar fi ele de meșteșugit introduse, nu fac decât să priveze creația, tocmai de ceea ce urmărit: farmecul specificului național. Căci nu-i suficient să deschizi o colecție de cântece populare și să te legi de un motiv, ce ți se pare mai semnificativ. Punctul de plecare nu stă în cântecul sau motivul popular. El e pretextul doar. Dela acest pretext pleacă *desvoltarea* și de cum se săvârșește această desvoltare, depinde toată nuanța și realizarea matură, pentru că *desvoltarea*, este cheia de boltă — cum spunea cineva — a valorii unui compozitor. Numai când în desvoltare se respectă sensul particular, culoarea psihică, așa ca motivul să nu ne mai fluture pe buze, să nu-l lăutărăm și totuși să clocotească în noi, să ne împărtășim cu el, se va putea vorbi de o compoziție reprezentativă.

În compozițiile d-lor Silvestri, Constantinescu, Lazăr, Buicliu și în ceea ce nu-i la modă, la d-l G. Sbârcea, am surprins această discretă și totuși severă cenzură, dar mai cu seamă între aceștia la d-l Iuliu Mureșanu.

Idealist, de o completă cultură muzicală și înzestrat cu o sensibilitate și ideologie proprie d-l Iuliu Mureșanu, a scris câteva bucăți de antologie, care s'au defașat net, de atâtea producții dubioase. Plecând dela folklorul muzical, la d-l I. Mureșanu, desvoltarea se depărtează de expoziție, se diformează, încât abia o mai recunoști până la urmă. E în acest proces de creație, atâta risipă de entuziasm, încât personalitatea creatorului se evidențiază în fiecare gamă, păstrând totuși o undă discretă de vag național, amintitor, răsfrânt asupra întregilor d-sale compoziții, ca la cei mai tipici creatori moderni.

Așa plecase acum trei decenii să cucerească gloria, un compozitor uitat. Un compozitor moț; nefericitul *Nicodim Ganea*. Viața de tristețe și zbuțiu a acestui moț, uitat azi de prieteni și de D-zeu, — într'o casă de nebuni, dincolo de Turnu Roșu, la Râul Vadului, — am mai povestit-o și-o voiu mai povesti, cu ocazia apariției culegerii compozițiilor sale, pe care o pregătesc.

Nicodim Ganea — deși trăește încă — a murit acum douăzeci de ani. Avea geniu și vre-o treizeci de ani. Cucerise Peșta și Bucureștiul României Mici. E mult de-atunci, atât de mult, încât prietenii l-au uitat. Stă în casa de nebuni și-și ascultă compozițiile la radio. I le cântă corul „Carmen”. Corul acela pe care odată-l dirijase la Ateneu. Și le ascultă, dar nici măcar pe calea aceasta, nu-i adresează nimeni un cuvânt. Și trebuie să se știe că acum treizeci de ani, nu existau în cultura noastră muzicală decât două

revelații: Enescu și Ganea. Unul moldovean și altul moț. Doi dieci plecați din strănă. Dar ar fi meschin să vorbim de împrejurări. Ganea a invins imposibilul și nu s'a putut învinge pe el.

Era talentat? Nu! Era însuși talentul. Dar cine n'a auzit „Doina din Poiana Vadului”? Și câți din aceia ce au auzit-o nu regretă ricoșarea disperată în golful nebuniei, a lui Nicodim Ganea? Căci nu e o barbarie, ca lumea să supraviețuiască unui geniu? Să treacă indiferentă pe lângă *mormântul viu*, a lui Nicodim Ganea? Și totuși așa-i de când lumea. Uităm! Uităm! Uităm! Uităm de o mie de ori. Am uitat pe Avram Ianu nebun, douăzeci de ani în șir, până ce a murit, ca să-l slăvim peste veacuri, de dragul lumii și al intereselor noastre, căci altfel cum am putea tolera crima ce mai dăinuie și astăzi că numele lui de Arhanghel să figureze într'o placă de piatră, pe cârciuma unui evreu „Aci a murit Avram Iancu”? Am uitat până la urmă și pe Eminescu că să sfârșească așa cum a sfârșit și l'am uita cu certitudine, nu pe Ganea, ci chiar pe Enescu, dac'ar fi sărac — de acum și cât ar avea de trăit — dacă, Doamne ferește, ar trebui să facă apel la recunoștința noastră.

Nu! N'am ajuns să prețuim suferința semenilor noștrii, fie chiar a geniilor noastre. N'am ajuns să considerăm suferința lor, durerea noastră. Și n'am ajuns pentrucă îți trebuie și pentru asta o școală. Școala rugăciunii. Și școala rugăciunii nu se învață. Se naște cu ea. Noi o învățăm de ochii lumii, pentru festivități. Triste sau vesele.

Așteaptă dar Nicodime, acolo în casa de nebunii, până vei închide ochii. Atunci te asigur nu-ți va însoți rămășițele numai acela care azi semează aceste rânduri. Poate că numai atunci își vor aduce aminte de tine. Și nu va fi o trudă și pentru mine să mă duc să te văd. Vor destina un tren special pentru prohodul tău. Se vor scrie necroloage lungi. Îți vor publica chipul tău chinuit. Se vor ține discursuri și vor proslăvi geniul tău udând panegiricele cu lacrimi de împrumut. Poate că-ți vor ridica și vre-o statuie, așa că n'au de ce să fi mâhnit pe prieteni. De douăzeci de ani nu ți-a scris a unul, un rând. „Dar, ce-are aface?” Nu-i destul că-ți însoțesc dricul și-ți țin discursuri? Ești prea pretențios. Ai vrea să-ți vezi locurile natale? Să mai horește unda Arieșului în care te-ai scăldat? Dar de ce? Nu poți sta printre nebuni? Prea multe vrei Nicodime! Uiți că noi suntem oameni și avem treburi. Nu-i destul că ne scoatem amarurile de pe-acum din naftalină, ca să sfârșim odată și definitiv cu tine. Să te vedem în pământ. Că ne vom lăuda pe urmă cu tine, spune tu dacă n'avem dreptul? Noi te-am făcut om. Noi te-am trimis la Blaj. Noi ți-am trimis grițari și la Peșta și la București. Cât ai învățat. Pe urmă tot noi te-am băgat și în casa de nebuni, că speriai copiii tot săpând după tablele legii. Acuma ce mai vrei?

Așa gândesc frate Ganea, prietenii tăi de eri. Și cine știe dacă n'au dreptate? Sunt oameni mari și cu treburi. Cum vrei să-și aducă aminte de modestele tale vicii? Un om în casa de nebuni, nu-i permis să aibă preferințe nici măcar când sunt îndreptățite ca ale tale: Câteva pagini cu portative și-un tăbac de șase la zi...

V. Copilu-Cheatră

Tangete spirituale

Calitatea energetică a naturii umane a servit ca motiv de discuții controversate în jurul omului; rezultatul a fost o sumă de prejudecăți situate pe planuri diferite, care în concluzie nu erau decât simple credințe nefundamentate pe o gândire logică.

Pe noi nu ne interesează dacă omul este bun sau rău dela natură. Constatăm un fapt, că fiecare din noi venim pe lume cu o anumită energie potențială, care în relație cu celelalte energii din jur pot ajunge la forme de realizări cantitative și calitative. Cursul acestei energii, după cum arată Freud este asemănător cu acela al apei. Dacă cursul apei este indignuit, energia pe care o desvoltă apa poate fi utilizată ca un bun pentru viața orașelor și satelor, unde uzinele vor fi mișcate de această energie; iar dacă cursul apei e lăsat liber, revărsările ei pot fi distrugătoare pentru tot ce întâlnesc în cale.

La fel și energia umană. Dacă ea este canalizată de idealuri superioare, susținute de un spirit critic și obiectiv poate fi utilă societății, pe când dacă este lăsată la voia întâmplării, mânată de impulsuri și stări afective, poate fi dăunătoare vieții sociale, întocmai ca și puhoiul care se repede din vârful munților distrugând fără măsură tot ce întâlnește în calea lui.

Dincolo de această viață cloctitoare, am descoperit simțul măsurii, unde spiritul critic cumpănește și adâncește valoarea vieții.

Pe acest plan, adevărul, frumosul și binele se întâlnesc în aceeași valoare creatoare, a spiritului omenesc. În jurul acestor idei s'a întins banchetul nostru spiritual. Și, în cursul unui an de viață al revistei Symposion, am început să canalizăm o viață spirituală fundamentată pe o gândire critică, reală și obiectivă, făcând din toate acestea pietre prețioase pentru drumul revistei noastre.

Mai ales astăzi — când lirismul filosofic e fundamentat pe un misticism inexplicabil, cu o tendință de aventură pentru viața socială — gândirea trebuie să se deștepte din acest vis și să-și deschidă drumul către valorile reale și obiective. Este momentul când putem să îndepărtăm pericolul gândirii nietzscheniene, care a creat o lume cu însușiri supranaturale și inexistentă.

De sub această gândire vapoasă se ridică cu mai multă putere raționalismul, criticismul și realismul critic.

După o plutire, într'un timp mai îndepărtat sau mai apropiat, în abis, lumea, amețită de acest delir, va simți nevoia să ancoreze iarăși pe un plan obiectiv și real, unde simțul critic și al inimii vor descoperi criterii noi pentru valorile vieții.

Sondajul pe care încercăm să-l facem în gândirea filosofilor clasici, peste care filosofii contemporani se grăbesc să arunce o umbră puternică, este determinat de o actualizare a valorii acestor sisteme, care pentru cultura tânără a acestui popor constituie un criteriu de adâncire a valorii, frumosului, adevărului și binelui.

În locul gândirii superficiale, unde omul are avantajul comodității, se

impune o gândire sprijinită pe realitate și simțul măsurii, care cere un efort pentru adâncirea valorilor spirituale.

Nu am putea spune că aceasta este o descoperire pe care o face revista Symposium. Caracterul de noutate al acestei linii de conduită stă în actualizarea și accentuarea ei în viața culturală pe care o urmărim la acest popor.

Alături de gândirea lirică-metafizică, însă în sens invers, își re-deschide drumul gândirea critică constructivă, care se fundamentează pe un realism critic și obiectiv.

* * *

În loc de un program-manifest, obișnuit la apariția primului număr din revistă, care are scopul de a preciza atitudinile dorite, noi am servit cititorilor noștri revista, rămânând ca dâștii să desprindă linia de conduită pe care o urmărim.

Faptul că n'am ajuns la o perfectă cristalizare de atitudine, unde cursul gândirii să poată fi asemănător cu ceace spuneam la început, se datorește greutateii începutului, căci participarea la anumite valori spirituale și ideaturi prin convingere necesită timp.

Timpul va fi, ca de obicei, cel mai bun maestru pentru reușita acestei atitudini. El este elementul esențial în formarea individului și a colectivității. Tot el este acela care dă posibilitate omului să ajungă pe bază de gândire și experiență personală la convingeri, eliminând astfel riscurile premature.

Deaceia graba unora de a pune diagnosticul unei atitudini sau a lipsei de atitudine, prezintă o notă de superficialitate. Am putea spune, trecând peste prejudecățile pe care și le-au creat anumite persoane, că din scrisul revistei noastre se desprinde atitudinea critică de care ne-am ocupat mai sus.

Dacă se urmăresc în mod cronologic articolele principale, din fondul lor se desprinde o poziție critică și măsurată. Cronica deasemenea nu se mărginește la simple complimentări, cum e obiceiul pământului, ci prin analize susținute de simțul critic se reliefează calități și scăderi ale operilor prezentate.

În ce privește contribuția literară în paginile revistei noastre nu este o simplă achiziție, ci o colaborare care se armonizează cu discuțiile din cercul nostru, în jurul problemelor de artă și creație. Și aici urmărim o evoluție și o cristalizare a talentului în forme alese.

Și atunci, dacă realizările noastre din anumite motive au fost privite de unii prin microscop, cu toată reținerea acestora, totuși ziarele și revistele din Iași și București au purtat un interes deosebit Symposiumului. Cele locale, probabil din cauza abundenței de reviste, n'au sesizat nici atitudinea revistei și nici apariția ei. Sunt lapsusuri nevinovate, cărora nici noi nu le dăm o prea mare importanță. Am inserat aceasta ca un fapt incidental, care poate va contribui la o precizare de linie pentru toți acei care vrem să avem un scop bine definit în viață. Oscilațiile de pe o poziție pe alta sunt amețitoare și riscante. Noi nu o dorim aceasta nici pentru noi,

nici pentru alții. Cu cât ajungem la o linie de conduită fără zigzaguri, cu atât atitudinea se precizează mai mult față de problemele, care se ridică.

Pe faptul acesta s'a sprijinit drumul nostru; și într'un an de apariție a revistei s'a realizat o parte din dorința noastră. Avem convingerea, dacă viitorul nu va fi împletit de alte probleme mai vitale pentru țara noastră, că vom împinge încă cu un pas realizările pe linia noastră de conduită spirituală. Convingerea noastră se fundamentează pe un simț al măsurii pe care nu-l vom depăși.

Cât privește sub raport social, revista noastră va căuta să scoată pe primul plan valori spirituale, așa cum s'a făcut cu regretatul nostru confrate Ion Moldoveanu, căruia, cu câteva zile înainte de a muri, i-am strecurat în suflet raze de mulțumire cu volumul de versuri „Sbor peste ape”, apărut în colecția revistei.

Deasemenea, valoroasa Antologie a poeziei grecești, a d-lui Prof. Șt. Bezdechi, care a apărut în colecția acestei reviste, va stabili raporturi și afinități sufletești cu Țara care și astăzi a rămas un tezaur pentru cultura occidentală.

Este dorința noastră ca revista Symposion să stabilească relații culturale cu vecinii noștri. Legăturile culturale dintre popoare pot forma apropieri sufletești mai intime, creind astfel posibilități de comunicare și de rezolvare a problemelor celor mai delicate.

În toate acestea, atitudinea noastră nu va fi disolvată de sentimentalism, ci va fi purtată pe linia obiectivă și reală a faptelor.

Am făcut această creionare în jurul revistei Symposion cu scopul de a arunca o lumină peste ceea ce se părea a fi o umbră.

Viața revistei noastre, care este într'o continuă devenire, va căuta să-și canalizeze și mai mult acest curs.

N. Găgescu

SYMPOSION

REVISTĂ DE CULTURĂ

ANUL I ȘI II

1938—1939

CLUJ

TIPOGRAFIA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”

ANUL I — 1938.

ANDERCO S. C.: <i>Dragoste</i> , versuri — — — — —	145
<i>Lumină</i> , versuri — — — — —	146
BEZDECHI ȘT.: <i>Symposion</i> (Banchetul) — — — — —	3
<i>Elogiul lui Eros</i> , traducere — — — — —	8
<i>Din lirica neogreacă</i> , traduceri — — — — —	153
COPILU-CHEATRĂ: <i>Rugăciunea mamei pentru inima lui Horia</i> , versuri	76
<i>Oameni dela munte</i> , proză — — — — —	126
<i>Țăranul român în opera lui M. Jokai</i> , însemnare — — —	208
GAGESCU N.: <i>Arthur Schopenhauer</i> , însemnare — — — — —	102
IANCU VICTOR: <i>Sensul și actualitatea clasicismului</i> , studiu — —	136
<i>Lucian Blaga: La curțile dorului</i> , cronică — — — — —	190
ISAC DUMITRU: <i>Caracterul dilematic al cunoașterii filsofice</i> , studiu	13
<i>Reflexii asupra spiritului critic</i> , studiu — — — — —	107
<i>V. Băncilă: Lucian Blaga energie românească</i> , cronică — —	96
MANIȚIU I.: <i>Toamnă</i> , versuri — — — — —	44
MOLDOVEANU ION: <i>Fată de dealuri</i> , versuri — — — — —	31
<i>Ileana Cosânzeana</i> , versuri — — — — —	32
<i>Psalm</i> , versuri — — — — —	125
<i>Luntrea stă la mal</i> , versuri — — — — —	125
<i>E. Giurgiuca: Anotimpuri</i> , cronică — — — — —	88
MORARIU TR.: <i>Teoria adevărului în filosofia lui Kant</i> , studiu — —	47
PAVELESCU GH.: <i>G. Oprescu: Arta țăranului român</i> , cronică — —	203
<i>C. Brăiloiu: Bocete din Oaș</i> , cronică — — — — —	204
PORA EUGEN: <i>Speologia</i> , studiu — — — — —	78
<i>Rolul geochimic al vieții pe pământ</i> , studiu — — — — —	174
STANCA HORIA: <i>V. Beneș: Hanul Roșu</i> , cronică — — — — —	91
<i>VI. Vecerdea: Maree</i> , cronică — — — — —	94
<i>Z. Bârsan: Domnul de rouă</i> , cronică — — — — —	194
<i>I. Teodoreanu: Fundacul Varlamului</i> , cronică — — — — —	199
STANCA RADU: <i>Pan</i> , versuri — — — — —	12
<i>Interior sentimental</i> , versuri — — — — —	134
<i>Atavism</i> , versuri — — — — —	135
<i>Gib. I. Mihăescu</i> , însemnare — — — — —	101
<i>Intermezzo</i> , însemnare — — — — —	210
TĂTARU A.: <i>Orașul de ceață</i> , proză — — — — —	168
<i>M. Manoilescu: Incercări în filosofia științelor economice</i> ,	
cronică — — — — —	206
TĂRNĂVEANU T. A.: <i>Antologia învățătorilor în literatură</i> , însemnare	211
TOHĂNEANU ALEXANDRU: <i>Ornamentica hieratică</i> , studiu — —	164
TODORAN G.: <i>Stihuri de toamnă</i> , versuri — — — — —	45
VALEA LIVIU TIT: <i>Costi Palamas</i> , eseu — — — — —	33
<i>Pavel Dan (I)</i> eseu — — — — —	147

ANUL II — 1939.

ANDERCO S. C.: <i>Spre marele rod</i> , versuri — — — — —	31
<i>Omul mirării</i> , versuri — — — — —	31
<i>Darul nopților și apei</i> , versuri — — — — —	32
<i>Primăvară tristă</i> , versuri — — — — —	165
<i>Prietene de cruce și de veșnicie</i> , versuri — — — — —	166

<i>Întâlnire</i> , versuri — — — — —	273
<i>Peste Iuf</i> , versuri — — — — —	273
<i>Destinul toamnei</i> , versuri — — — — —	335
<i>Povestea mea</i> , versuri — — — — —	336
BEZDECHI ȘT.: <i>Din lirica neogreacă</i> , traduceri — — — — —	63
<i>Din lirica neogreacă</i> , traduceri — — — — —	169
<i>L. Nacu: Maternitate</i> , traducere — — — — —	281
<i>M. Lambrino: Les vases archaïques</i> , cronică — — — — —	82
<i>Plutarch: Viețile paralele</i> , cronică — — — — —	87
<i>Euclid: Elemente</i> , cronică — — — — —	293
<i>Dialog despre artă</i> , studiu — — — — —	337
<i>Perfidum ridens Venus</i> , însemnare — — — — —	392
BOTTEA HORIA: <i>Baudelaire</i> , traduceri — — — — —	285
BRUDAȘCU LEONTIN: <i>Furtuna</i> , proză — — — — —	117
COPILU-CHEATRA V.: <i>Cățelul pământului</i> — — — — —	266
<i>Ion Moldoveanu</i> , necrolog — — — — —	204
<i>G. M. Zamfirescu</i> , necrolog — — — — —	317
<i>De mână cu Vlaicu și Budai Deleanu, pe Câmpul Pânii</i> , însemnare — — — — —	318
<i>Intoarcerea lui Țărămpoc</i> , proză — — — — —	353
<i>I. Pena: Furcile caudine</i> , cronică — — — — —	385
<i>De vorbă cu d-l Vulpescu</i> , însemnare — — — — —	395
CUPCEA SALVATOR: <i>Sigmund Freud</i> , însemnare — — — — —	315
DANCIU D.: <i>Să nu măi întorcem privirile</i> , versuri — — — — —	368
<i>Târziu 'n calme seri</i> , versuri — — — — —	368
DĂSCĂLESCU ROMEO: <i>Poemul visului</i> , versuri — — — — —	352
GĂGESCU N.: <i>Planul corelativ al existenței și valorii</i> , studiu — — — — —	327
<i>Stanciu Stoian: Din problemele localismului educativ</i> , cronică — — — — —	294
<i>Tangente spirituale</i> , însemnare — — — — —	398
GEORGESCU IOAN: <i>Arta în viața copiilor și tinerilor</i> , însemnare — — — — —	216
IANCU VICTOR: <i>Contribuții la delimitarea și fundamentarea spiritului</i> <i>obiectiv</i> , studiu — — — — —	3
ISAC DUMITRU: <i>Specificul etnic și cunoașterea filosofică</i> , studiu — — — — —	99
<i>Pe marginea realismului Kantian</i> , studiu — — — — —	231
<i>A. Ivănescu: Cetatea cu flămurile albe</i> , cronică — — — — —	209
<i>† Ion Moldoveanu</i> , însemnare — — — — —	223
<i>Filosofie stil „Gând Românesc”</i> , însemnare — — — — —	225
<i>Lanuri</i> , recenzie — — — — —	94
<i>Lanuri</i> , recenzie — — — — —	222
MACAVEI ZENO: <i>Cimitir pustiu</i> , proză — — — — —	33
MOLDOVEANU ION: <i>Duminica mare</i> , versuri — — — — —	41
<i>Călătorie</i> , versuri — — — — —	42
<i>Moartea poetului</i> , versuri — — — — —	115
<i>Valuri</i> , versuri — — — — —	115
<i>Cântec de sfârșit</i> , versuri — — — — —	116
NEGOIȚESCU IOAN: <i>Cântarea cântărilor</i> , versuri — — — — —	350
NEGREA VASILE: <i>G. P. Stamatov: Rusoaica</i> , traducere — — — — —	167
NOLLA DEMOSTHENE: <i>Ale tale dintru ale tale</i> , versuri — — — — —	179
PAVELESCU GH.: <i>Lucien Lévy-Bruhl</i> , eseu — — — — —	195
<i>Astra Comemorativă</i> , însemnare — — — — —	302
<i>Armand Călinescu</i> , necrolog — — — — —	312

Zamolxis, recenzie	— — — — —	220
Artă și tehnică grafică, recenzie	— — — — —	304
Revue internationale de sociologie, recenzie	— — — — —	308
Sociologie românească, recenzie	— — — — —	305
România, recenzie	— — — — —	306
N. Iorga: Trei conferințe de orientare, cronică	— — — — —	387
PESCARIU I.: Afirmarea, recenzie	— — — — —	390
Rainer M. Rilke însemnare	— — — — —	392
PORA EUGEN: T. C. Bridges: Les réserves de bêtes, cronică	— — — — —	83
Legea morții ca factor de evoluții, studiu	— — — — —	369
PORUȚIU P. GRIGORE: Din lirica franceză, traduceri	— — — — —	379
Le Mois, recenzie	— — — — —	309
Candide, recenzie	— — — — —	310
Les Nouvelles littéraires, recenzie	— — — — —	310
Prepoem, recenzie	— — — — —	389
Pagini literare, recenzie	— — — — —	390
Le Mois, recenzie	— — — — —	391
STANCA HORIA: Ion Sân-Giorgiu: Goethe, cronică	— — — — —	75
Ion Vlasiu: Am plecat din sat, cronică	— — — — —	80
V. Paraschivescu: Pe viitor, cronică	— — — — —	211
Maria S. Pallade: Suzana, cronică	— — — — —	214
Al. Bilciurescu: Vitriol, cronică	— — — — —	287
P. Manoliu: Domnița Ralu Caragea, cronică	— — — — —	288
Scrisorile lui Wordsworth, însemnare	— — — — —	320
Pentru restabilirea unui adevăr, însemnare	— — — — —	322
Georgeta M. Cancicov: Dealul Perjilor, cronică	— — — — —	381
I. Teodoreanu: Prăvale-Baba, cronică	— — — — —	383
STANCA RADU: Noemvrie, versuri	— — — — —	52
Citadină, versuri	— — — — —	53
Divertisment, versuri	— — — — —	146
Oare să fie drept, versuri	— — — — —	264
Invocație, versuri	— — — — —	265
Ceas de taină, versuri	— — — — —	351
SFĂRLEA GEORGE: Poemul toamnei, versuri	— — — — —	279
Poemul singurătății, versuri	— — — — —	280
ȘANDRU-NEGOȘANU P.: Copiii, proză	— — — — —	274
TODORAN EUGEN: Gândirea, recenzie	— — — — —	306
TOHĂNEANU ALEXANDRU: Ornamentica realistă în Hellada, studiu	— — — — —	68
C. Petranu: L'art roumain de Transylvanie, cronică	— — — — —	88
Revista de pedagogie, recenzie	— — — — —	92
TOLESCU-VALENI ION: Când ai plecat, versuri	— — — — —	147
Lăstunii, versuri	— — — — —	179
URCAN ION: Nepotul lui Baba Novac, proză	— — — — —	54
VALEA LIVIU TIT: Pavel Dan (II), eseu	— — — — —	43
Destinul lui Oct. Goga, eseu	— — — — —	148
Perspectiva eminesciană, eseu	— — — — —	180
Orizonturi, recenzie	— — — — —	218
Familia, recenzie	— — — — —	219
VLASIU ION: Tuțu zâna zânelor, proză	— — — — —	175
Expoziția de artă plastică	— — — — —	296

S'A PRIMIT LA REDACȚIE:

- G. GIUGLEA: *Steaua Sevilei — Lope de Vega Carpio*. Tipografia Cartea Românească, Cluj. Lei 55.
- ȘT. BEZDECHI: *Nicolaus Olahus*. Editura Ram, Aninoasa-Gorj. Lei 50.
- GH. ATANASIU: *Moara roșie*. Editura Cugetarea, București. Lei 80.
- DIMITRIE DANCIU: *Solitudini*. Editura „Lanuri”, Mediaș. Lei 40.
- IOAN I. MIREA: *Dus cu morții*. Editura „Pavel Suru”, București. Lei 40.
- GEORGE IONAȘCU: *Chemarea focului*. Tip. „Mitropolitul Silvestru”, Cernăuți. Lei 100.
- A. N. IVANOV: *Gânduri*. Tip. M. Lencovschi, Chișinău.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
REVISTE:

- Țară Nouă*, Anul I și II, toată seria până la zi. Cluj.
- Familia*, Seria III, Anul IV, Nr. 8—9. Oradea.
- Orizonturi*, Anul II, Nr. 6—7—8. Galați.
- Școala și Vieașa*, Anul X, Nr. 1—5. București.
- Credință și Muncă*, Anul II, Nr. 1. Cluj.
- Școala Basarabeană*, Anul VII, Nr. 9. Chișinău.
- Vieașa Basarabeană*, Anul VIII, Nr. 11—12. Chișinău.
- Revista scriitoarelor și scriitorilor Români*, Anul XIII, Nr. 11—12. București.
- Libertatea*, Anul VII, Nr. 24. București.
- Cultura Poporului*, Anul VI, Nr. 7. Cetatea-Albă.
- Gândirea*, Anul XVIII, Nr. 10. București.
- Scânteea*, Anul X, Nr. 9—11. Gherla.
- Ardealul Administrativ*, Anul III, Nr. 11—12. Cluj.
- Universul Literar*, Anul XLIX. Toate numerile până la zi.
- Afirmarea*, Anul IV, Nr. 11—12. Satu-Mare.
- Tinerețea*. Anul V. Nr. 10. București.
- Straja Moldovei*, Anul II, Nr. 25—26. București.
- Inoirea*, Anul III, Nr. 2—3. Arad.

SYMPOSION

ANUL II. Nr. 6.

DECEMBRIE 1939

CUPRINSUL

N. Găgescu	Planul corelativ al existenței și valorii	327
C. S. Anderco	Două poeme (versuri)	335
Șt. Bezdechi	Dialog despre artă	337
Ioan Negoșescu	Cântarea cântărilor (versuri)	350
Radu Stanca	Ceas de taină (versuri)	351
Romeo Dăscălescu	Poemul visului (versuri)	352
V. Copilu-Cheatră	Întoarcerea lui Țărămpoc	353
Dimitrie Danciu	Să nu ne mai întoarcem privirile, Târziu în calme seri (versuri)	368
Eugen A. Pora	Legea morții ca factor de evoluție	369
Grigore Poruțiu	Cea dintâi mărturisire, La mine în chiție, Sonet (traducere din lirica franceză)	379

INTERIOR

Horia Stanca	Georgeta M. Cancicov : Dealul Perjiilor	381
	Ionel Teodoreanu : Prăvale Baba	383
V. Copilu-Cheatră	Ion Pena : Furcile Caudine	385
Gh. Pavelescu	N. Iorga : Trei conferințe de orientare	386

Reviste

Prepoem, Pagini literare (GRIGORE P. PORUȚIU); Afirmarea (ION PESCIARIU);
Le Mois (GRIGORE P. PORUȚIU).

Insemnări

Perfidum ridens Venus (ȘT. BEZDECHI); Rainer Maria Rilke (ION PESCIARIU);
De vorbă cu d. Traian Vulpescu despre muzica românească și despre altceva
(V. COPILU-CHEATRĂ); Tangete spirituale (N. GĂGESCU).

Tipografia „Cartea Românească” Cluj, Calea Regele Carol II, No. 14

Prețul 25 Lei